

KAPLE BOŽÍHO TĚLA NA NOVÉM MĚSTĚ PRAŽSKÉM V DOBĚ PŘEDHUSITSKÉ – DVĚ DROBNÉ SONDY

JAN HRDINA

Príspevok řeší dva momenty spojené s kaplí Těla Páně, která do roku 1791 stála uprostřed Karlova náměstí na Novém Městě pražském. Kaple s patroniemi Těla a Krve Páně, P. Marie a sv. Felixe a Adaukta vznikla v letech 1382–1393 z iniciativy bratrstva Obruče a kladiva. Autor hledá odpověď na otázku, proč byla kaple spoluzasvěcena právě sv. Felixovi a Adauktovi, jejichž kult se v Čechách a ve střední Evropě začal výrazněji šířit až v polovině 14. století. V druhé sondě se pokouší objasnit, odkud – z jakého objektu – se ukazovaly relikvie při slavnosti ukazování ostatků (*ostensio reliquiarum*), která se v Praze konala od poloviny 50. let 14. století do roku 1420.

THE CHAPEL OF CORPUS CHRISTI IN PRAGUE'S NEW TOWN IN THE PRE-HUSSITE PERIOD – TWO SMALL STUDIES

This article addresses two aspects of the history of the chapel of *Corpus Christi*, which until 1791 stood in the middle of the Charles Square in Prague's New Town. The chapel was founded between 1382 and 1393 from the initiative of the confraternity in the sign of the of Circle and Hammer and put under the patronage of Body and Blood of the Lord, Blessed Virgin Mary and Sts. Felix and Adauctus. The author queries why the chapel was consecrated to Sts. Felix and Adauctus, whose cult did not proliferate in Bohemia and in Central Europe until mid-14th century. The second analysis seeks to uncover the location, from which the relics were displayed during feasts of *ostensio reliquiarum*, which took place in Prague since the mid-1350s until 1420.

Klíčová slova — Praha-Nové Město – Karlovo náměstí – sakrální stavby – kaple Božího Těla – kult světců – patronie – sv. Felix a Adaukt – Fortuna – Karel IV – relikvie – ukazování ostatků

Key words — Prague-New Town – Charles Square – Sacral buildings – Chapel of Corpus Christi – Cult of the saints – Patronage – St. Felix and Adauctus – Fortuna – Charles IV – Relics – Display of relics

Kaple Božího Těla (1382–1791) na bývalém Dobyčím trhu patří k oblíbeným tématům pražských i zemských dějin. Zaniklý objekt, jeho reálná podoba i symbolická rovina, jeho role při slavnosti ukazování říšských ostatků, spojení s bratrstvem Obruče a kladiva a později s pražskou univerzitou a posléze politováníhodné odstranění strhávají na sebe od 1. poloviny 19. století pozornost historiků všech oborů i laické veřejnosti. Poměrně úzká pramenná základna nutí badatele ke spolupráci s příbuznými disciplínami, pokud chtějí postihnout kulturněhistorický rozměr jedné z posledních církevních staveb, které v Praze za vlády Václava IV. vznikly (obr. 1). Cílem tohoto drobného příspěvku není nic jiného než dvě úzce zaměřené pramenné „etudy“. První hledá odpověď na otázku, proč zakladatelé zvolili pro kapli spoluzasvěcení sv. Felixovi a Adauktovi. V druhé části se pokouším objasnit, odkud – z jakého objektu – se vlastně ukazovaly svaté ostatky při každoroční slavnosti ukazování ostatků.

I. Proč byla kaple Božího Těla spoluzasvěcena sv. Felixovi a Adauktovi?

První dubnový den roku 1382 se v klášteře křižovníků Božího hrobu na Zderaze sešly čtyři desítky laiků a duchovních, aby připojily svou pečeť na zakládací listinu bratrstva Obruče a kladiva (*societas cum signo circuli et malleo in medio pendente*). Korporace, která sdružovala především nižší šlechtice a několik duchovních se silným vztahem k panovníckému dvoru, se ve fundačním dokumentu zavazovala vystavět kapli Těla a Krve Páně, Panny Marie a svatých mučedníků Felixe a Adaukta (MUCP 1834, 262–265, č. XIV),¹ zřídit při ní obročí nejméně pro tři kněze, kteří by o suchých dnech postních celeburovali zádušní bohoslužby za zemřelé členy bratrstva.² Zatímco tomuto sdružení se dostalo zasloužené pozornosti (zvl. POLÍVKA 1984; STUDNÍKOVÁ 2009; BENEŠOVSKÁ/OPAČÍČ 2011), nezvyklé zasvěcení kaple v samém středu Dobyčímho trhu na Novém Městě pražském (obr. 2), dnešním Karlově náměstí, stálo naopak v badatelském příšeří (pozoruhodná výjimka MUDRA 2012, 29–31, 229–291). S přiměřenou zvědavostí si tedy kladu zdánlivě marginální otázku, co vedlo zakladatele kaple k volbě na první pohled nesourodého patronie? Měla preference sv. Felixe a Adaukta, kteří doprovázeli zasvěcení christologické, svoje hlubší příčiny?

1 „...capellam sub vocabulo et nomine ac honore prefati sanctissimi Corporis et Sangwinis domini Jhesu Christi redemptoris et salvatoris nostri ac intererate virginis Marie et memoratorum sanctorum Felicis et Adaucti martirum...“

2 Originál listiny je uložen v Archivu Univerzity Karlovy v Praze, sign. I/16, online dostupný na internetovém portálu MONASTERIUM. Das virtuelle Urkundenarchiv Europas – <www.monasterium.net> (10. 11. 2013).

Pozdní středověk znal příběh obou světců především z podání Jakuba de Voragine (1229?–1298). Italský dominikán líčí příběh kněze Felixe, který se udal za pohanských císařů Diokleciána a Maximiána (GRAESSE 1890, 575). Ve vynucené konfrontaci s pohanskými bůžky, ať již Serapisem, Merkurem nebo Dianou, stačil Felixovi pouhý dech a modly se skácely. Nepomohlo ani mučení na oslu a následné nucení ke svatokrádežné oběti u stromu. Po přímluvné modlitbě a dýchnutí se strom vyvrátil z kořenů a padl přímo na oltář se sochou. Rozhněvaný prefekt

Obr. 1. Michael Petrl 1562: PRAGA BOHEMIAE METROPOLIS ACCVRATISSIME EXPRESSA. 1.5.6.2. – výřez: pohled na Karlovo náměstí s okolím, **kroužkem** označena kaple Božího Těla. Panoramatický pohled na Prahu od Michaela Peterle (?) – tzv. Vratislavský prospekt. Originál vydán nákladem Jana Kozla a Michaela Peterleho, tiskař Jan Kozel. Kolorovaná fotolitografie (novotisk) vydaná nákladem pražské obce a tiskem Unie 1904. (Archiv hl. města Prahy, Sběrka grafiky, sign. G 1).

poručil Felixe stít a tělo předhodit vlkům a psům. V tu chvíli k nim kdosi z přihlížejících přistoupil a svobodně vyznal, že je také křesťanem. Oba souvěrci se políbili a společně byli sťati. Křesťané, kteří neznali jméno onoho muže, nazvali jej Adauktem, neboť sv. Felixovi přispěl k mučednické koruně – „christiani vero ejus nomen ignorantes eum Adauctum vocaverunt, eo quod sancto Felici **auctus sit** ad coronam martirii“.³

Historické doklady o mučednicích údajně Diokleciánovy éry se pojí až s pontifikátem papeže Damase (366–384), který na jejich počest složil epigram a nechal upravit hrob v Comodillíných katakombách na via Ostiense nedaleko baziliky sv. Pavla za hradbami Říma. Na sklonku 4. století vznikl na místě jejich posledního odpočinku menší kostel, obnovený a vyzdobený za papežů Jana I. (523–526) a Lva III. (795–816). Do 7. století je kladeno *Passio*, které odráží rostoucí oblibu obou světců, jejichž výroční den připadl na 30. srpen. Krátké legendární podání převzalo po úpravě Adonovo a Usuardovo martyrologium (konec 9. stol.), na něž navázalo Martyrologium Romanum, jeden z pramenů Zlaté legendy Jakuba de Voragine (LThK 3, 1222; DELEHAYE 1897, 17–29, 42–43; LABUDA 1988, 363). Původně lokální kult sdílel osudy mnoha římských katakombálních světců, jejichž ostatky se stávaly vhodnými dary pontifiků pro zaalpské panovníky. Do střední Evropy se relikvie dostaly roku 850, když papež Lev IV. schválil založení kláštera benediktinek v Ersteinu (Alsasko). Klášter založila v roce 849 Irmingarda, žena Lothara I., vládce langobardsko-burgundské části děleného císařství Karla Velikého, a početné římské ostatky (především hlava sv. Cecílie a papežů Urbana a Sixta II.) představovaly vítanou spirituální záštitu rodícího se řádového sídla (SCHMID 2011, 167–168, s lit.). Dynamiku kultu poměrně nevýrazných světců lze po následující tři staletí na základě torzovitých pramenů a i podle nedostatečného historiografického zpracování sotva postihnout.

Dalším centrem kultu se stala kapitula u Všech svatých v Kolíně nad Rýnem, kterou v letech 1022–1024 založil tamní arcibiskup Pilgrim (1023–1036). Ostatky získal zřejmě při jedné ze svých cest do Itálie, kde hájil zájmy císaře Jindřicha II., pravděpodobně na přelomu roků 1023/1024, když se do Říma vypravil pro arcibiskupské pallium; zároveň od papeže Benedikta VIII. obdržel

³ Jméno Adauctus je totožné s participiem perfecta pasiva mužského rodu od slovesa adaugere ve významu rozmnožovat, zvětšovat, přibývat (HOMOLKOVÁ 2006, 233; LMALB 1977, 57).

hodnost čestného bibliotékaře (NDB 20, 440–441; LABUDA 1988, 364–365; STRACKE 1992, 128–129, 165–183; LEGNER 2003, 173–174; BERNERS 2004, 67–76, 492). Relikvie věnoval kapitule u Všech svatých v lokovaném západním předměstí Kolína, kde také roku 1036 spočinula jeho tělesná schránka. Pro ostatky byl roku 1225 vytvořen stříbrný domečkový relikviář a části lebek obou světců byly vloženy do drahocenných herm (BOCK 1858, 9–10; LEGNER 2003, 173). Je pravděpodobné, že z obou ohnisek se úcta ke dvojici světců šířila velmi zvolna střední Evropou, na samém počátku 14. století zůstávala ovšem zcela marginální.⁴ Zdá se, že za výraznějším rozšiřováním kultu stojí již zmíněná Zlatá legenda Jakuba de Voragine a její národní verze (VIDMANOVÁ 1984; táž 1998).

Nejistota provází pokusy o hledání relikvií obou světců v českých zemích. Tak jako v mnoha jiných případech je zřejmě možné spojit translaci ostatků s postavou Karla IV. Římský a český král využil několikaměsíční cesty jihozápadními končinami Říše v roce 1353 i k rozsáhlé akvizici relikvií. V centru jeho pozornosti stály především starší raně středověké kláštery, zpravidla založené příslušníky panovnických rodů (POLC 1980). Mezi 7. a 10. listopadem 1353 krátce navštívil již zmíněné benediktinské opatství v Ersteinu, kde získal část hlavy a těla papeže Urbana a také partikuli z lebky papeže Sixta II. (PEŠINA z ČECHORODU 1673, 436; RBM V/4, 774, č. 1740; SCHMID 2011, 167). O ostatcích sv. Felixe a Adaukta se sice prameny nezmiňují, ale jejich přenesení spolu s váženějšími pozůstatky svatých papežů není ovšem nikterak vyloučené. V Čechách se nestaly součástí svatovítského pokladu (na rozdíl od relikvií obou papežů), ale tvořily zřejmě část personálně-dynastické kolekce relikvií uložené císařem na Karlštejně. V soupisu hradních ostatků se o hermách sv. Felixe a Adaukta zmiňuje až roku 1515 Václav HÁJEK z LIBOČAN (1541, CCCCLXXIV; PEŠINA z ČECHORODU 1673, 413; PODLAHA/ŠITTLER 1903, 148). Spolu s karlštejnským pokladem byly v roce 1645 přeneseny do hlavního zemského chrámu (PODLAHA/ŠITTLER 1903, 122–127, 148). Neopominul je ani český překlad římského martyrologia, který je v souvislosti s katedrálou spojuje s Karlem IV., jejich původ ovšem hledá „ve Vlaších léta 1370“ (MARTYROLOGIUM 1676, 216).⁵ Domněnku o ersteinském původu relikvií posiluje také fakt, že Karel IV. nebyl jediným vladařem, který v polovině 14. století projevil zájem o tamní relikvie. Podobně si počínal i rakouský vévoda Rudolf IV., Karlův zeť a konkurent, při cestě po habsburských rodových državách v Horním Švábsku a Alsasku. V dubnu 1358 vyslyšela abatyše jeho prosby a darovala mu část relikvií obou světců. Ostatky se staly součástí chrámového pokladu u sv. Štěpána ve Vídni a byl pro ně zhotoven relikviář (OGESSER 1779, 103, Anhang, 130–132, Nr. 10; FISKA 2013, Abb. 87, vyobrazení domečkového relikviáře r. 1502).⁶

Doklady o dělení relikvií pro nově fundované oltáře (viz níže) v předhusitských Čechách mi nejsou doposud známy. Z jiného než karlštejnského zdroje čerpal v 2. polovině 15. století budějovický měšťan a řezník Wolfgang Knoll, který v roce 1481 daroval dominikánskému klášteru v Českých Budějovicích a farnímu kostelu v Hořicích na Šumavě po jednom relikviáři v podobě ruky (PANGERL 1865, 343–345, č. 273–274).⁷ Venkovskému kostelu – snad posvěcenému právě na den obou světců – předával také drobný pektorál s pŕluctem ostatků, mezi nimiž byly na předním místě relikvie „sanctorum Felicis et Adaucti martyrum“. Svědečná listina o postoupení ostatků líčí i okolnosti, za nichž se dostaly do Budějovic. Řezník Knoll se před přibližně 36 lety (tedy kolem roku 1445) obrátil na provinciály české dominikánské provincie s prosbou o zmíněné relikvie. Řeholníci mu vyšli vstříc a s pomocí svých spolubratří na Moravě, v Rakousku a Štýrsku, ba i v Itálii po nich pátrali. Do Budějovic nakonec putovaly drobné ostatky z dominikánského konventu ve Znojmě, ze štýrského Pettau (dnes Ptuj ve Slovinsku) a z některého z italských klášterů. Na samém sklonku života je budějovický měšťan, ctitel obou světců, odkázal – právě v jejich výroční

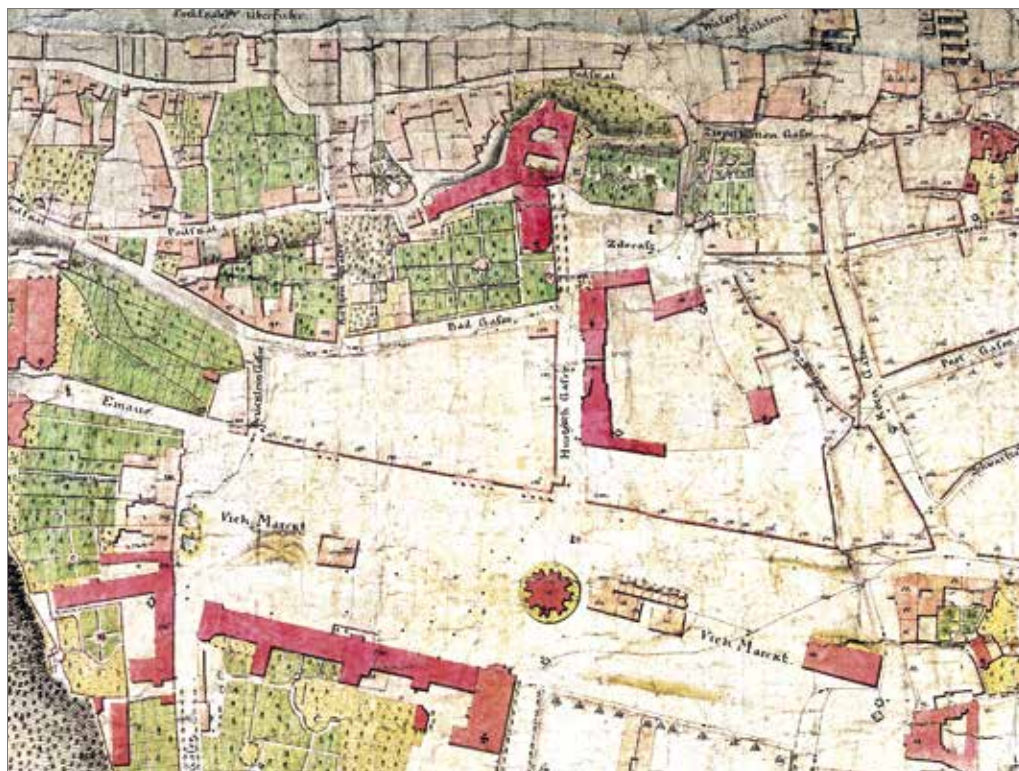
4 Teprve krátce před polovinou 14. století nabírá kult ve střední Evropě na síle. Z prostorových důvodů rezignuji na odkazy, které prozatím vycházejí především z rešerší ve vyhledávačích <www.google.com>, <www.books.google.com> a z portálů <www.monasterium.net>, <www.germania-sacra.de>. V souvislosti s akvizicemi relikvií obou světců Karlem IV. a Rudolfem IV. upozorňuji pouze na beneficium sv. Felixe a Adaukta při jedné z rotund na krakovském Wawelu, fundované polským králem Kazimírem Velikým. K diskusi nad vznikem tohoto patrocinia (polovina 11. století nebo polovina 14. stol.) cf. LABUDA 1988, 363–370; WALCZAK 2005, 94–102; RAJMAN 2002, 46–47, 104–105, 136–140, 282). Protože na žádném ze tří vladařských dvorů nejsou doklady o jiných projevech kultu těchto světců, lze se spíše domnívat, že v panovnické ideologii hráli sv. Felix a Adaukt pouze zanedbatelnou, pokud vůbec nějakou roli.

5 Zdroj zprávy o italském původu relikvií se nepodařilo ověřit. Snad ji autor martyrologia převzal z Blumenbergova tisku (BLUMENBERG 1654, 65). Martyrologium pražského kostela z konce 14. století (Archiv Pražského hradu – Archiv pražské metropolitní kapituly, rkp. sign. C V, f. 74r) akvizici ostatků nezmiňuje. „Ill. kl. [Augusti] Rome sanctorum Felicis presbyteri et Adaucti, quem christiani romani nomen eius ignorantes Adauctum appelaverunt eo quod Felici auctus sit ad coronam licet corrupte sit Adauctus vocetur“.

6 Za údaje o habsburské akvizici ostatků jsem s díky zavázán Lukasovi Wolfingerovi (Göttingen).

7 Originály dvou listin s datem 1. 9. 1481 z archivu cisterciáků ve Vyšším Brodu jsou online dostupné na internetovém portálu MONASTERIUM. Das virtuelle Urkundenarchiv Europas – <www.monasterium.net> (10. 11. 2013).

Obr. 2. Hergetův plán Prahy, krátce před 1791 – výřez: pohled na Karlovo náměstí s lokalizací a půdorysem kaple Božího Těla. Franz Leonard Herget / Karl Lutz / Johannes Oppelt, Grundris der Kay. König. Hauptstadt Prag im Königreich Böhmen unter ... Leopold des IIten. (Archiv hl. města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P 1 B/1).

den 30. srpna – oběma duchovenským institucím. Tamní bratři kazatelé však již část relikvií, nejspíše z akvizice roku 1445, chovali v kapli stejnojmenného zasvěcení (PAVELEC 1996, 300–302; MUDRA 2012, 30–31). Tyto konventní ostatky mohly být navíc vloženy do deskového obrazu, na jehož jedné straně jsou zobrazeni oba mučedníci (sv. Adaukt s mečem a sv. Felix s palmovou ratolestí), na druhé pak Bolestný Kristus. Vznik obrazu je kladen do 40.–50. let 15. století a spojován s dominikánským klášterem, případně – a to spíše neprávem – s budějovickým farním kostelem sv. Mikuláše, kde byl roku 1351 fundován oltář ke cti mučedníků (PAVELEC 1996, 300–302; BARTLOVÁ 2001, 389–391; MUDRA 2012, 31; ADÁMEK 1995, 34–35).

Spolehlivější cestou k postižení dobové obliby kultu do roku 1420 může být sledování patrociní nově zakládaných beneficiálních kaplí a oltářů, k němuž lze využít dochované konfirmační a erekční knihy úřadu generálního vikariátu pražského arcibiskupství (BOHÁČ 1968; VELÍMSKÝ 1999; PÁTKOVÁ 2009; HRDINA 2013; JOKEŠ 2013; LC I–X; LE I–VII). Jako hlavní, případně jedno z prioritních zasvěcení, je patrocinium sv. Felixe a Adaukta doloženo v celkovém počtu devíti oltářů v letech 1351–1407 (viz příloha). Ve vedlejší, druhotné pozici spolupatronů vystupují světci ve dvou případech: Praha – katedrála (1347) a Praha – kostel Matky Boží před Týnem (1402).

Zmínky z období kolem poloviny 14. století dokládají, že průkopnický význam v šíření kultu nemusí souviset s pravděpodobnou Karlovou translací ostatků z Říše roku 1353. První „vlnu“ rozšíření lze spojit s biskupským kostelem (před 1368) a některými předními městskými farními kostely: České Budějovice (1351), Praha – Matka Boží před Týnem (krátce před 1360), Olomouc – hřbitovní kaple při kostele sv. Mořice (1360),⁸ Praha – sv. Linhart (výrazněji před 1375), Praha – katedrála (před 1368–1373). Také v druhé fázi do konce století zůstává kult zakotven ve velkých královských městech: Praha – kaple Božího Těla (1382), Kutná Hora – kostel Těla Kristova a sv. Barbory (1393–1400); ale proniká také do menších měst: Rychnov nad Kněžnou (1388), Čáslav (1390). Po roce 1400 vzniká třetí oltář sv. Felixe a Adaukta na Starém Městě pražském u kostela sv. Michala (1407) a okrajově proniká do venkovského prostředí (fundace oltáře v městečku Zbraslavice 1402). Úctou postižitelnou prostřednictvím patrociní lze tedy při desítkách dokladů geograficky vymezit pražskou aglomeraci (katedrála, Staré Město pražské), širším Kutnohorskem

⁸ Na Moravě se pravděpodobně jediné patrocinium do roku 1420 pojí s kaplí sv. Felixe a Adaukta na hřbitově při kostele sv. Mořice v Olomouci. Kapli v roce 1360 založil a bohatě nadal olomoucký měšťan Friedrich Schleichenkauf (CDM IX, 159–161, č. 218). Za možnost využití rozsáhlých rešerských k farním kostelům středověké olomoucké diecéze srdečně děkuji příteli Tomáši Baletkovi.

(Kutná Hora, Čáslav, Zbraslavice), kde je nasnadě hypoteticky uvažovat o možném návazném ovlivnění při volbě, a konečně solitérními Českými Budějovicemi a Rychnovem nad Kněžnou.

Ze zápisů v konfirmačních a erekčních knihách vyplývá, že fundátoři pocházeli především z řad měšťanů; v lépe doložitelných případech dokonce z vrstvy majetkové a radní elity (České Budějovice, Praha – Matka Boží před Týnem, sv. Linhart, sv. Michal, Olomouc, Čáslav, Kutná Hora?). V menší, nikoli však zanedbatelné míře, vznikl oltář na popud nobility: v Rychnově nad Kněžnou jako fundace Dětricha, rodu pánů z Rychnova, ve Zbraslavicích zásluhou Mikuláše ze Zbraslavic a na Zruči, příslušníka nižší šlechty.

Předběžný závěr by tedy mohl znít, že kult těchto římských světců nalezl v 3. čtvrtině 14. století odezvu zvláště v prostředí městských honorací; v závěru století zřejmě již mizela jeho urbánní sociální a materiální exkluzivita a stával se do jisté míry atraktivním i pro některá venkovská královská města i nobilitu, stále při vědomí omezeného počtu dokladů.

Co z toho vyplývá pro zakladatelský okruh sdružený kolem novoměstské kaple Božího Těla? Jádrem bratrstva pocházelo z kruhů nižší šlechty zpravidla vázané k panovníkovi nebo jeho dvoru (POLÍVKA 1984, 98–99, 108). Podobné relace poutaly ke králi také duchovní spolupratry z řad vyšehradského kléru (ibidem, 108). Výrazně menšinovým podílem (5 osob) se hlásili o slovo pražští měšťané. K nejpřednějším patřili Prokop Bohuslavův z rodu Olbramoviců (TOMEK 1892a, 449, rodokmen), Ješek (Hána) ml. z rodu Benešoviců (ibidem 1892a, 460); staroměstské rody zastupoval také Mikuláš Rot (ibidem, 481; LC III–IV, 103–104). U Pechance Šibala se nabízí problematické ztotožnění s Petrem Pechancem, ševcem a majitelem domů na Starém a Novém Městě pražském (TOMEK 1870, 76; týž 1892a, 192). Plně tápeme pouze u Dětricha Hošťálka, snad novoměstského měšťana, jehož potomek držel k roku 1407 dům v Soukenické ulici (TOMEK 1870, 237). Hledání pověstných můstků, které by nám dovolily alespoň v náznaku poodhalit spřízněnost těchto osob, vyžaduje rozsáhlejší prosopografické studium a vymyká se možností této drobné sondy.

Případ novoměstské kaple a jejich fundátorů ve vztahu ke zvoleným patrociniím může potvrzovat již naznačenou tendenci. Zsvěcení Tělu a Krvi Páně plně souznělo s prohlubujícím se vztahem ke Kristu, který s různou mírou intenzity, niterného prožívání, ale také pověrečnosti prostupoval od přelomu 70./80. let 14. století všemi složkami společnosti (na příkladu patrocinií P_{OPP} 1973, 116–117; MUDRA 2012, 229–233). K univerzálnímu zsvěcení se pojil titul se značnou měrou výjimečnosti, do roku 1382 doložený pouze ve třech význačných městech království, zvláště pak v patricijském prostředí Starého Města pražského. Domnívám se tedy, že přítomnost do jisté míry exotických světců je pravděpodobně odleskem náboženského světa pražských měšťanů, aniž bych popíral určitou iniciativu i ze strany nižší šlechty.

V nedávné době se nad zsvěceními sv. Felixe a Adaukta ve vztahu k eucharistické devoci zamýšlel Aleš MUDRA (2012, 29–31, 229–291). Volbu těchto mučedníků pro novoměstskou kapli Božího Těla a jeden z prvních oltářů v kostele Těla Kristova v Kutné Hoře chápal v hypotetické rovině jako příklad „proreformního akcentu“. Klíčový legendistický motiv kácení pohanských model se mu zdál být předobrazem „odklonu od uctívání obrazů k výhradnímu uctívání Krista přítomného v eucharistii“ v období kolem 1400 (ibidem, 30). Souběžně sledování výskytu obou patrocinií ho poté vedlo k vyztužení tohoto předpokladu: „Hypotézu o eucharistické interpretaci legendy sv. Felixe a Adaukta podporuje i zjištění, že veškeré oltáře jim zsvěcené ve druhé polovině 14. a na začátku 15. století jsou zaznamenány pouze v kostelích, kde byl též oltář Kristova Těla.“ (MUDRA 2012, 31).

Z pohledu jazykovědného se latinskému osobnímu jménu Adauctus a jeho českým paralelám věnovala Milada HOMOLKOVÁ (2006). Upozornila na skutečnost známou již z příruček historické chronologie, že v národním jazyce byli oba světci již kolem poloviny 14. století známi jako sv. Šťastný/Štastný a Sbožný/Zbožný. Z latinské předlohy (Legenda aurea) si martyrium sv. Felixe a Adaukta našlo cestu do tzv. staročeského Pasionálu, který je datován mezi léta 1356–1365. Závěrečnou pasáž legendy převedl neznámý překladatel věrně podle vzoru: „Tehda křesťané nevěduce jako jemu ději, jemu jmě vzděli Přispořený, to je českým obyčejem řečeno Sbožný“ (ibidem, 234). Uvedená jména jsou pro tuto dvojici svatých doložena i v mladších pramenech (kalendářích, epistolářích, datačních formulích listin etc.). Datace Pasionálu dokládá, že kult římských mučedníků musel v jazykově smíšeném prostředí českého státu zdomácnět nejpozději v polovině 14. století. M. Homolková se oprávněně domnívá, že „roli prostředníka, resp. vzoru, mohla sehrát němčina“. V německých pramenech totiž světci vystupují jako Selig a Gemerer,

případně Säld/Seld a Merer. Osobní jména byla odvozena ze slovesa *gemeren* (středohornoněmecky *gemêren*) ve významu „grösser, mehr machen, erhöhen“ (WEIDENBACH 1855, 206; BRANDL 1876, 374; HOMOLKOVÁ 2006, 235–236).⁹ Zatímco jazykové ekvivalenty *felix* – šťastný nepotřebují dalšího komentáře, staročeské adjektivum „sbožný“ neneslo původně význam foneticky blízkého slova „zbožný“. Podle M. Homolkové je u přídavného jména „sbožný“ „památkami ze 14. století dobře doložen geneticky původnější význam, totiž ‚obdařený sbožím‘ (tj. hojností, bohatstvím, mocí a vůbec příznivým životním údělem). V závislosti na kontextu ho tedy můžeme překládat jako ‚bohatý, mocný, šťastný, blažený apod.‘“ (HOMOLKOVÁ 2006, 236).

Této etymologii dodává jistoty Tomáš ze Štítného v Knížkách šesterých o obecných věcech křesťanských (cca 1390) v traktátu o hospodáři, hospodyně a čeledi, když při výkladu třetího přikázání o svěcení svátečního nabádá čeled: „Ješto pak svaté ctíme, a světíme jich některé dni, to jest proto, abychom milujíc to, že sú oni svítěžili, a jměli odplatu za to; a také, abychom jich příkladem také něco trpěli pro Bóh, abychom s nimi odplatu vzeli. Ale mnozí ctie svaté jen pro zdejší odplatu, právě pohanským obyčejem: jako svatého Štěpána, aby v koně byli šťastni, **svatého Šťastného a jeho tovaříše, aby jim sbožie přibývalo...**“ (ERBEN 1852, 109). Štítného slova tak potvrzují závěry významového rozboru: oba světci se stali patrony štěstí a bohatství.¹⁰

Ve (velko)městském prostředí, kde peníze – ale také podnikatelské riziko – byly jedním z úběžníků života, mohl být takový osobní patronát velmi přitažlivý. A tak není vyloučeno, že zakladatelé kaple Božího Těla svěřili ochrannou moc nad ní nejenom samotnému Kristu v obou jeho transsubstanciačních podobách, ale také – snad právě díky měšťanským členům korporace – nepřilíhli známým mučedníkům, na něž se oni sami obraceli především ve svých ryze pozemských potřebách.

Vzývání sv. Felixe a Adaukta za šťastný životní úděl může být nadto součástí širšího kulturněhistorického komplexu a náboženskospolečenského klimatu spojených s intenzivnějším(?) kultem fortuny/štěstěny jako určitého, Božskou prozřetelností povoleného, hledání záruk pozemských jistot a příznivého osudu (majetek, moc, štěstí), resp. pochopení nejisté pozemské existence (DIE PARLER 1978 III, 78–80; NEJEDLÝ 2003, 69–73; s upozorněním na všudypřítomnost zásahů Fortuny v čase krizí od 2. poloviny 14. století; BRINK 2011). Nejenom dvorskému prostředí, ale ani staroměstským měšťanům nebyla vrtkává štěstěna neznámá. Nedaleko kostela sv. Havla stál dům (čp. 502) s fortunou ve znamení (doklad k roku 1432), který v roce 1363 získal Hána Benešovský, staroměstský rychtář (1364–1371) a otec Hány ml. Benešovského, spoluzakladatele kaple Božího Těla... (TOMEK 1866, 116; TÝŽ 1892a, 161).

II. Odkud se ukazovaly ostatky svatých při pražském *ostensio reliquiarum* aneb kaple Božího Těla nebo věž ostatků?

Pozdně středověké slavnosti ukazování ostatků (*ostensio reliquiarum*) charakterizoval v hutné zkratce Hartmut Kühne (KÜHNE 2000, 6) jako obvykle periodicky se opakující masové akce, jejichž ústředním motivem bylo ukazování svatých ostatků v držení určité církevní instituce publiku, složenému z příslušníků všech stavů. Liturgicky pojímaná ceremonie se odehrávala ve veřejném prostoru a pod ochranou veřejné moci. Autor přesvědčivě doložil, že ukazování ostatků nebylo v žádném případě uzavřeným církevním svátkem, ale právě naopak fenoménem se širokým společenským zakotvením a dopadem. Jejich institucionalizace na přelomu 13./14. století souvisela s procesem upevnování teritoriální suverenity, vytvářením stálých rezidencí a s účinnými formami prezentace moci. Kupní síla tisíců poutníků příznivě ovlivňovala hospodářský rozvoj regionů a vznik nových trhů vázaných na termíny slavnosti. Relikvie ve spojení s vysokými odpustky slibovaly věřícím výrazný duchovní vklad pro osobní ekonomii spásy. Ve zhuštěném prostoru a času tu probíhala intenzivní komunikace mezi světem laiků a kleriků na úrovni gest, znaků a symbolů, dnes leckdy stěžejí pochopitelných.

Stručné uvedení do tématu se bezprostředně dotýká také českých zemí. Pražské ukazování ostatků 2. poloviny 14. století stojí totiž na počátku několika málo desítek podobných

9 V prostředí městských elit v českých zemích výrazně převládala kolem poloviny 14. století právě němčina, a tak není vyloučeno, že české etymologické ekvivalenty navazovaly na německé vzory. K německým verzím a značnému počtu dochovaných rukopisů (přes 1000 !!!) WILLIAMS-KRAPP (2009).

10 Unikátního svědectví si povšiml již SOUKUP (1903, 13), který trefně poznamenal, že „etymologie prstonárodní pracovala tu podobným způsobem jako při jméně sv. Háty (Agathy), již podobnost jména přinesla vládu nad hady“. K prioritní roli etymologie při dobovém výkladu světa, v exegezi a při volbě jmen cf. dále např. GRUBMÜLLER 1975; HAUBRICH 1975. Za konzultaci srdečně děkuji paní Miladě Studničkové. Hypotézu o ideové spojitosti kultu obou světců a Božího Těla prostřednictvím legendistického motivu kácení pohanských model a odklonu od uctívání obrazů považuji za méně pravděpodobnou.

skromnějších, ale i mohutnějších akcí, jejichž zlatý věk nastal ve střední Evropě v předvečer německé reformace. Příмым dědicem pražských slavností, které končí s výbuchem husitské revoluce, je ukazování relikvií v Norimberku, kde byly říšské svátostiny uloženy a každoročně vystavovány od roku 1424 do reformace (SCHNELBOGL 1962).

Shrňme stručně alespoň nejzákladnější fakta: V roce 1350 získal Karel IV. od Ludvíka Bavora říšské svátostiny (*sacraria imperia*), tj. korunovační klenoty, roucha a relikviáře římsko-německých panovníků, a tím plně legitimoval své postavení římského krále. Veřejná prezentace ostatků se konala o svátku sv. Kopí a hřebů Páně (*festum lancee et clavium*), v pátek po druhé neděli velikonoční, který na Karlovu žádost schválil v roce 1354 papež Inocenc VI. (KÜHNE 2000, 106–132; KUBÍNOVÁ 2006, 221–237, 291–298; OPAČIĆ 2007; OTAVSKÝ 2010; BAUCH 2010, 2013; SCHMID 2011). Podle dochovaného seznamu pořadí ukazování ostatků z doby po roce 1368 byly v prvních dvou sekvencích nejdříve vystavovány relikvie katedrální, poté karlštejnské (privátní Karlova kolekce) a nakonec ostatky nejvýznamnější – říšské (KUBÍNOVÁ 2006, 291–298). Za místo slavnosti bylo zvoleno rozsáhlé hlavní náměstí na Novém Městě pražském – Dobytčí trh (obr. 3). K tomuto účelu byla uprostřed náměstí zbudována dřevěná tribuna připomínající věž.

První zpráva o této věži se objevuje – nedlouho po první jednoznačné zprávě o *ostensio reliquiarum* (EMLER 1884, 539, k r. 1369) – v privilegii Karla IV. pro Novoměstské v roce 1372. Císař v zájmu rychlejšího rozvoje města přeložil trh se dřevěným zbožím, který se dosud konal na Havelském rynku na Starém Městě pražském, na Nové Město. Místo vyhrazené obchodování vymezil „od věže, kde se obvykle svaté ostatky ukazují, až ke Slovanům“ (CIM I, 149: „a turri, ubi sancte reliquie solite sunt ostendi, usque ad Slavos“), tedy v horní, jižní polovině náměstí. Je dosti možné, že právě toto určení vedlo V. V. Tomka při rekonstrukci místopisu pražských měst k zakreslení „věže svatých ostatků“ v poloze na jihozápad od kaple Božího Těla (TOMEK 1892b,

Obr. 3. J. D. Huber 1769: Orto­grafický plán Prahy v kavalírní perspektivě – výřez: pohled na Karlovo náměstí s kaplí Božího Těla. Josef Daniel Huber, Wahre Laage Der Königlichen Haupt und Residenz statt Prag, 1769, perokresba (originál: Wien, Österreichische Nationalbibliothek; copy: Archiv hl. města Prahy, Sběrka fotografií, sign. X 18318).

list VI). Tato stavba nebyla zřejmě krátkodobým provizoriem, jak by tomu mohlo nasvědčovat několikrát určování polohy domů na Dobyččím trhu právě podle polohy k této konstrukci. Jedná se o dva domy v západní a jihozápadní frontě náměstí, které Tomek vymezil čp. 293c, čp. 313, a o dům čp. 504I na východní straně (TOMEK 1870, 7, 10, 17, 26).¹¹ Není tedy vyloučeno ve stopách Tomkových předpokládat onu „turris“ jihozápadně od pozdější kaple, hypoteticky v linii k poloviční vzdálenosti mezi domy čp. 293 a 313, a nikoli zcela v centrální poloze rynku. Rok 1383 je posledním, kdy slyšíme o této karlovské věži. V tu dobu již bratrstvo Božího Těla shromažďuje prostředky na stavbu kaple Božího Těla, případně ji již staví (TADRA 1893b, 217–218, 262, 265).¹² Na počátku 90. let se kaple nacházela již před dokončením (MVB V/1, 267–268, č. 482; KROFTA 1902, 108–109). Základní liturgický provoz můžeme předpokládat nejpozději na sklonku roku 1392, neboť nová stavba se stala jedním z předních cílů pražských jubilejních roků 1393 a 1394 (MBV V/1, 379–381, č. 669; 413–415, č. 724; POLC 1993, 228–232).¹³ Tehdy je také první jednoznačně vyjádřena spojitost kaple s ukazováním ostatků.¹⁴ Ve sporu bratrstva Obruče a kladiva s Johlínem, farářem u sv. Václava na Zderaze, kam kaple církevněsprávně příslušela, o legitimitu nového benefícia, narace uvádí, že členové korporace začali kapli s nemalým nákladem budovat „pro ostensione reliquiarum dictarum imperialium et aliarum“ (MVB V/1, 267, č. 482, 4. 3. 1391). Identickou relaci přináší také již zmíněné instrukce pro poutníky a penitenciáře pražského jubilejního roku 1393–1394 (PALACKÝ 1847, 193). Vztah kaple ke slavnosti ukazování relikvií je velmi těsný, což se nepochybně promítlo do logické představy, že právě objekt sám po dobudování musel sloužit k veřejné prezentaci ostatkových kolekcí. Menší historiografický exkurs ozřejmí, jak dobově podmíněný může být tento názor.

Zakladatelé kritického dějepisu umění, historie a církevní historiografie pozdního 19. století věrní dikci pramene (MUCP 1834, 342–345, č. 38, překlad níže) ovšem rozlišovali nově postavenou kapli a zároveň novou, samostatně stojící věž, která byla zřízena na místo původní dřevěné konstrukce za účelem ukazování ostatků (TOMEK 1892a, 225; NEUWIRTH 1893, 170, pozn. 6; PODLAHA/ŠITTLER 1903, 55, 71, pozn.). Soudobí autoři populárnějšího pražského městského a církevního místopisu už sice nebyli v rozlišení kaple a věže tak jednoznační, ale také se shodovali na ukazování relikvií z nové věže (EKERT 1884, 483; RUTH 1904, 522). Ke změně pohledu docházelo až v průběhu 2. poloviny 20. století. Dobroslav LIBAL (1948, 159) a Václav MENCL (1948, 123, 126) zaměřili svou pozornost na možnou podobu a (nebo) na ideovou inspiraci pro kapli a technickou stránku ostensia mlčky přecházeli. Zlom v interpretaci nastal na počátku 70. let, kdy se vlastní akt ukazování plně propojil s kaplí Božího Těla. Jen v mírně obměněných formulacích převládl především v uměnovědné literatuře názor, že ukazování ostatků se konalo z (ochozu) věže, která tvořila součást kaple Božího Těla (KOTRBA 1970, 106; LORENC 1973, 155; HOMOLKA 1974, 67; KOTRBA 1975, 61; POCHE ET AL. 1983, 242; BAŤKOVÁ 1996, 87–88; FIŠER 1996, 253; KALINA/KOŤÁTKO 2004, 138; KUTHAN 2004, 30; BENEŠOVSKÁ 2007, 376–377; BENEŠOVSKÁ/OPAČÍČ 2011, 162).¹⁵ Jako *pars pro toto* uvádím popis V. Lorence, podaný v souvislosti s rekonstrukcí možné podoby kaple: „Ostatky se ukazovaly s hořejšího vnějšího ochozu obtočeného kolem střední věže, z místa vyvýšeného nad střechu chrámu, resp. nad střechou věnce kaplí“ (LORENC 1973, 155). Historikové na druhé straně spíše mlčky vycházeli z autorit přelomu století, aniž by jejich názory dále zkoumali (např. POLÍVKA 1984, 104).

Pokud se pováleční autoři odvolávali na dobové prameny, uváděli na svou podporu úryvky z listiny Bonifáce IX. z 21. ledna 1397, v níž papež na žádost krále Václava IV. a bratrstva Obruče a kladiva potvrdil založení kaple (např. LORENC 1973, 155; BAŤKOVÁ 1996, 87–88). Bonifác IX., resp.

11 Další doklady do doby stavby kaple Božího Těla situují domy v centrální části rynku, především na jeho jihozápadní straně (čp. 293, 313, 317, všechny zmínky k roku 1381), pouze obecněji k místu ukazování (TOMEK 1870, 7, 10, 26: „ex opposito, ubi ostenduntur reliquiarum“).

12 V roce 1384 zmiňují soudní knihy pražského generálního vikariátu (Tadra 1893b, 262) Mikuláše, faráře ve Zbraslavicích v olomoucké diecézi, který byl výběřčím milodarů (*petitor*) na stavbu kaple Božího Těla na území vymezeném bechyňským arcijáhenstvím, nejrozlehlejším arcijáhenstvím pražské diecéze. Netušíme, zda obdobné petice probíhaly i v jiných církevněsprávních jednotkách. Z náhodné zmínky mimoděk vyplývá, že financování nemuselo plně spočívat na bedrech bratrstva, které si pro svůj cíl dokázalo zajistit podporu arcibiskupa a jeho úředníků.

13 Jako *capella[m] nova[m] Corporis Christi et ss. Felicis et Adaucti Nove civitatis Pragensis* je zmíněna coby třetí poutní *statio* v papežské listině z 15. ledna 1393 (MVB V/1, 380). V instrukcích pro poutníky a zpovědníky, které hojně z této byly vycházejí, se čte shodná formulace: „Item capella nova corporis Christi et sanctorum Felicis et Adaucti in nova civitate Pragensi, ubi reliquie post Pascha crux, clavi, lancea, imperiales ostenduntur.“ (PALACKÝ 1847, 193).

14 V zakládací listině z roku 1382 (MUCP 1834, 264) se pouze praví, že kaple vznikne na místě, na němž se každoročně obvykle ukazují Kristovy pašijní relikvie a ostatky jiných početných světců.

15 Proti stávajícímu mínění většiny kunsthistorické obce se v drobné esejí přiklonila „na stranu historiků bez přívlastku“ Milena BARTLOVÁ 2013, již děkuji za upozornění na tento internetový příspěvek.

personál jeho kanceláře, při formulaci listiny využil supliku prosebníků, k jejímž co možná nejvěrnějšímu přetlumočení se pro snadnější porozumění uchylují, především proto, že tuto listinu odlišně vykládali i výše zmínění historikové přelomu 19./20. století.

V suplice se sdělovalo: „že tito [tj. král a bratrstvo] založili a také postavili jakousi kapli z kamenů s jakýmiisi oltáři na počest a s patrociniem Těla Páně a sv. Felixe a Adaukta na veřejném trhu (forum publicum) Nového Města pražského, na místě rozlehlém a prostranném, kde také odsouzení na smrt podstupují nejvyšší trest, se souhlasem ordináře – někteří přece pochybují, že v této záležitosti byl zachován řádný právní postup – a že hned vedle této kaple (*juxta ipsam capellam*) začali nikoli bez velkých výdajů a nákladů stavět a budovat jakousi vysokou a prostornou stavbu (*edificium*) v podobě čtyřhranné věže, aby v ní byly o jistém dni každý rok k tomu ustanoveném ukazovány mnohé ostatky, které se nazývají císařské, a jiné velmi početné a různé nejsvětější relikvie svatých s vrozenou vážností a úctou, tak jako světlé paměti Karel, král římský a český, otec zmíněného Václava, nechal tyto ostatky prozatímně v jakési dřevěné stavbě na témže náměstí veřejně ukazovat; a tuto jimi takto započatou stavbu (*edificium*) král, kapitáni a spolubratři, tak jak každodenně činí, zamýšlejí zvětšit a rozšířit a zmíněnou kapli dostatečně dotovat pro dva nebo tři kněží, kteří v ní mají navěky sloužit bohoslužby“ (MUCP 1834, 342–343, č. 38).¹⁶

Přes svou košatost se zdá být znění supliky obsažené v listině poměrně jednoznačné. Po dokončení stavby kaple se bratrstvo rozhodlo vedle (*iuxta*) kaple vybudovat další stavbu (*edificium*) na kvadratickém půdorysu, která měla být určena pro vlastní ukazování ostatků. Jednoznačnost sémantického pole předložky *iuxta*¹⁷ a rozlišování kaple (*capella*) a druhé budovy (*edificium*)¹⁸ nutí badatele k zvážení, zda by opravdu po cca 100 letech nebylo příhodné uvažovat o kapli Božího Těla a o samostatné věži vedle ní, stavěné na sklonku 90. let 14. století. Tato věž – opět slovy listiny – měla nahradit dřevěnou předchůdkyni, kterou nechal vybudovat už Karel IV.

Druhý doklad o věži se pojí s novoměstskou slavností roku 1408 a je obsažen v účetní agendě pražské metropolitní kapituly. Do registru příjmů a výdajů probošta pražského kostela z let 1408–1416 byla na svátek Ukazování ostatků (27. dubna 1408) poznamenána jinak nezvyklá položka – vyšší obnos v hodnotě půldruhé kopy grošů jako **vydání při věži** v souvislosti s relikviemi.¹⁹

Za třetím důležitým svědectvím pro rozluštění „záhady“ se vypravme do jara 1411. Tehdy přišla do Prahy bula papeže Jana XXIII., kterou uvalil na M. Jana Husa klatbu (NOVOTNÝ 1919, 470–473). V průběhu března ji arcibiskup Zbyněk nechal vyhlásit v pražských kostelích. Rozhodnutí papeže, natož pak jeho provádění, nebylo Václavu IV. po vůli a těžce nesl nábožensko-politické důsledky klatby: dehonestaci království a nařčení jeho obyvatel z hereze. Poté, co papež odmítl králův návrh, aby věc důkladně vyšetřil papežský legát, přistoupil panovník k radikálnímu řešení. V den ukazování ostatků (24. dubna) vyhlásil, že „se ujímá úroků a majetků kanovníků pražského kostela a kaple Všech svatých a dále vikářů, oltářníků a všech farářů, kteří ho nejsou poslušni“ (HORČIČKA 1899, 323) a zabavil důchody podstatné části pražského duchovenstva. Stručnou zprávu o těch událostech zanechal anonymní duchovní, snad klerik ostrovského kláštera, který také zachytil, že svoje rozhodnutí nechal panovník pro maximální publicitu „veřejně oznámit lidu z věže, která se vypíná nad kostelem Těla Páně na Novém Městě“.²⁰ Sama o sobě tato mimoděk uvedená zmínka indikuje spíše věž vyrůstající z hmoty kaple než věžovitou stavbu stojící při kapli.²¹

V pořadí čtvrtý doklad přináší cestopis Guilleberta de Lannoy, burgundského šlechtice a diplomata, který v roce 1414 navštívil také Prahu (SVÁTEK 2007; SVÁTEK/NEJEDLÝ/MARIN/SOUKUP 2009).²²

16 Listina je dochována v originále v Archivu Univerzity Karlovy, sign. I/40. Zároveň je zveřejněna na portálu MONASTERIUM. Das virtuelle Urkundenarchiv Europas – <www.monasterium.net> (10.11. 2013). Za kontrolu správnosti překladu jsem s díky zavázán paní dr. Janě Zachové (CMS Praha).

17 Význam latinské předložky *iuxta* ve smyslu „poblíž, blízko, těsně vedle“ potvrzuje také LMALB 2002, 356. Poděkování za jazykovou jednoznačnost překladu patří opět paní dr. Janě Zachové.

18 LMALB 1987, 82–83.

19 Archiv Pražského hradu – Archiv pražské metropolitní kapituly, Cod. XXVII/2, fol. 23r: „In Ostensione reliquiarum dedimus 1½ sex. de cistula pro expensis ad turrim circa reliquiarum, quas reposuimus de offertorio Ostensionis reliquiarum.“ Za možnost rešerší v prepisech některých účetních pramenů pražské kapituly doby předhusitské srdečně děkuji paní Martině Maříkové (Archiv hl. města Prahy). Stručný popis rukopisu PODLAHA 1923, 164; k obsahu GRAUS 1957, 350; MAŘÍKOVÁ 2007, 244–245.

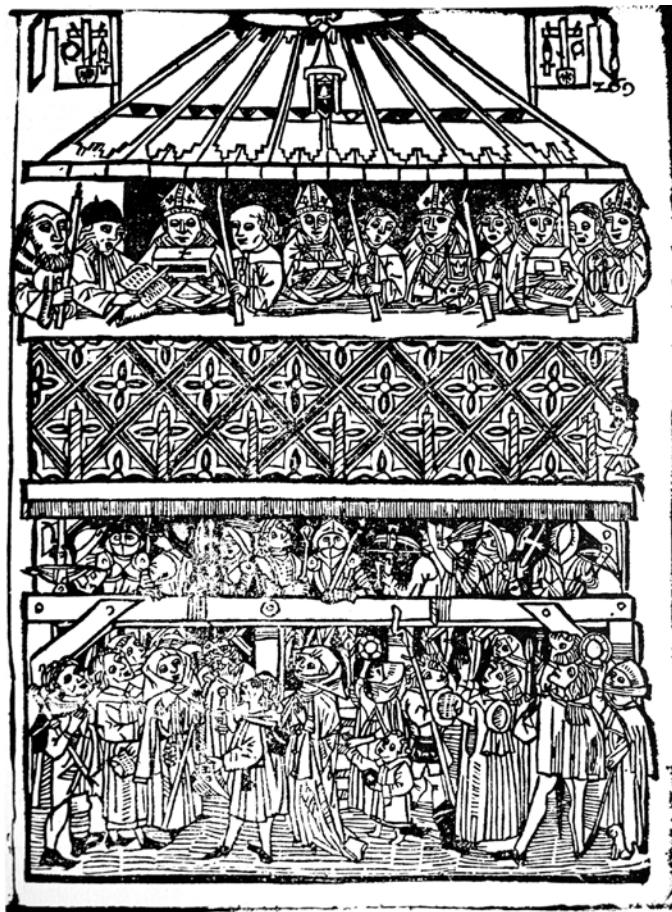
20 „...[rex] fecit in ostensione reliquiarum publice intimari populo in turri, quae eminent in ecclesia corporis Christi in Nova civitate...“ (HORČIČKA 1899, 323). NOVOTNÝ (1919, 479) i POLÍVKA (1984, 104) interpretují jako věž při kapli Božího Těla.

21 Přijmeme-li paralelitu obou věží od sklonku 14. století a rozlišení jejich funkcí, bude se třeba této polaritě znovu věnovat v souvislosti s právním a organizačním zakotvením pražského ukazování ostatků.

22 Cestopis, který vydal POTWIN roku 1878, uvedl na upozornění F. M. Bartoše do české historické literatury NOVOTNÝ (1921, 288); později zmínil také BARTOŠ (1947, 375–376). V souvislosti s ukazováním ostatků neunikl ani GRAUSOVÍ (1979, 27).

Podle jeho itineráře je možné, že důvodem k rychlému překonání vzdálenosti čtyř set kilometrů z Kalisze přes Svídnici do Prahy mohla být právě touha shlédnout ukazování ostatků, které tehdy připadlo na 20. duben 1414 (SVÁTEK 2007, 201). Nevšední podívanou nakonec zřejmě burgundský cestovatel stihl a o zážitcích z Prahy napsal: „Item, Praha je veliká a bohatá, jsou v ní dvě města, jedno staré a druhé nové. **V tom novém je vysoká věž**, na které jsem viděl v doprovodu krále velmi vzácné relikvie, které se ukazují lidem jednou do roka, jako je hrot ze Svatého kopí a jeden z hřebů našeho Pána a několik hlav z těl svatých. Viděl jsem tam takové

Obr. 4. Peter Vischer (?), Norimberk 1487: dřevořez se zobrazením dřevěné tribuny od 1424 každoročně stavěné v Norimberku pro ukazování říšského ostatkového pokladu. Dřevořez je součástí tzv. Heiltumsbüchlein. (Staatsarchiv Nürnberg, Reichsstadt Nürnberg, Hsch. 399a, f. 3r, 21 × 15,5 cm). Převzato z: SCHRAMM 1935, Nr. 636, Tab. 92.

množství lidí, že podle svědectví některých rytířů a panošů jich mohlo být dobře čtyřicet tisíc.“ (SVÁTEK/NEJEDLÝ/MARIN/SOUKUP 2009, 155).²³ S odkazy na standardní sekundární literaturu J. Svátek usoudil, že v době Guillebertovy návštěvy stály na Dobyčím trhu dvě blízké stavby: kaple Božího Těla (určená pro úschovu ostatků) a věž (dřevěná nebo kamenná), z níž se relikvie ukazovaly (SVÁTEK 2007, 201–202). Souběžnou existenci obou staveb s doplňujícím se účelem podle de Lannoyovy zprávy považují za velmi pravděpodobnou.

Sotva půltucet zmínek uzavírám „reportáží“ neznámého kněze z roku 1418. Tento duchovní zařadil mezi drobné historické zprávy z let 1378–1432 i popsání procesí konzervativních staroměstských utrakvistických kněží v čele s Křišťanem

z Prachatic, farářem u staroměstského kostela sv. Michala, kteří se ve čtvrtek 7. dubna 1418 připojili k ostatkovému procesí u Kamenného mostu a doprovázeli ho až „**k věži Nového Města pražského**, kde se zmíněné relikvie ukazují“ (HÖFLER 1865, 65; TOMEK 1893, 629–630; ČORNEJ 2010, 74–75; HRDINA/MUDRA/PERRET 2013).²⁴

Shromážděným svědectvím z let 1397–1418 je společné monotónní uvádění věže v souvislosti s aktem ukazování ostatků; kaple přichází v úvahu pouze ve dvou případech, v roce 1397 jako sousedící stavba, v roce 1411 spolu s věží nejspíše její integrální součástí. Doklady mají gradující charakter – od spíše negativních interpretací (1411) až k dosti jednoznačnému označení solitérního objektu určeného k ukazování. Při zvažování možností a názorové plurality několika badatelských pokolení se kloním k názoru, že je záhodno rozlišovat dva objekty: kapli Božího Těla v samém středu náměstí a kamennou věž, která od roku 1397 vznikala opodál, hypoteticky jako dokonalejší imitace dřevěné věže v sousedství svatyně.²⁵ V kapli samé zřejmě probíhala

Český překlad se zevrubným komentářem pořídil Jaroslav Svátek (SVÁTEK/NEJEDLÝ/MARIN/SOUKUP 2009, 133–232).

23 Překlad Jaroslava Svátka. Podle Potwin 1878, 48: „...Et en la nouvelle y a une grosse tour sur laquelle je vey, en la compaignie et avecq le roy, les reliques tres dignes, que on y monstre au peuple une fois lan...“

24 NKP, rkp. X.H.17, f. 151v: „conduxerunt honorifice reliquias ... consequenter usque turrum nove Civitatis pragensis, ubi predictae reliquie ostenduntur...“

25 Pro další bádání zůstává otevřená možnost, zda by nebylo možné věž ztotožnit s torzem zahloubeného objektu s vnitřní kamennou konstrukcí – ovšem na severovýchod od kaple – který doložil archeologický výzkum v roce 2011 (PODLISKA 2013, obr. 14: B2 na str. 16).

(soukromá) liturgická složka *ostensia*, mohly v ní být den před slavností uloženy ostatky, vlastní veřejné ukazování se však odehrávalo z horních pater samostatně stojící věže.²⁶

Fundátory kaple a „věže ostatků“ bylo zmíněné bratrstvo Obruče a kladiva, které ji ovšem v zastoupení třemi hejtmany darovalo roku 1403 (s výjimkou patronátních práv) českému univerzitnímu národu (MUCP 1843, 406–410, č. 53; 410–412, č. 54; POLÍVKA 1984, 102–103). O věži samotné není v notářských instrumentech žádná zmínka. Svému primárnímu účelu však i přes převažující reformní a pozdější utrakvistické směřování pražského učení sloužila až do samého závěru Václavova panování. Její pozdější osudy neznáme; na žádném z obrazových svědectví 16.–18. století se neobjevuje. Snad mohla být poničena při dobytí Nového Města Staroměstskými v květnu roku 1434 (ČORNEJ 1992, 158–162) a/nebo posléze v průběhu 15., případně první třetiny 16. století jako zchátralá rozebrána.

V kontextu pozdně středověkých *ostensiones reliquiarum* nebyla dřevěná ani kamenná konstrukce v otevřeném prostoru žádnou výjimkou. K prezentaci kolekcí ostatků sloužily jak architektonické články vnější stavby (lodžie, balkony, arkýře, spojovací můstky), tak dočasné či trvalé konstrukce při kostelích. Z dřevěných tribun se ostatky v 15. století předkládaly k vidění v Norimberku a Řezně, pravděpodobně v Halle, Wittenbergu a v tyrolském St. Georgenbergu. Ve Vídni v předpolí kostela sv. Štěpána vznikla za tímto účelem v 2. polovině téhož století kamenná jednopatrová stavba, stržená v roce 1699 (KÜHNE 2000, 74–79, 337–338). Pro možnou komparaci s pražskými poměry bylo již několikrát upozorněno (OPAČIČ 2007, 38; CROSLY/OPAČIČ 2007, 212) na norimberský dřevořez pravděpodobně z dílny Petra Vischera z roku 1487 (obr. 4). Norimberčané využili dřevěné tribuny o výšce cca 7 metrů stavěné každoročně u domu zvaného Schoppersches, později Behaimsches Haus (SCHNELBÖGL 1962, 96, 106–107). Na listu tiskař zachytil dřevěnou tribunu o dvou patrech, na niž se napojuje stanová střecha z pestrobarevné textilie.²⁷ Z jejího středu vyrůstá zvonička zakončená křížovým krabem. Po stranách vlají dva praporečky, na nichž jsou schematicky, ale přesto jednoznačně zachyceny kříž, hřeby, kopí a trnová koruna – hlavní pašijové relikvie. Říšská orlice ve štítu v patě kříže umožňuje ztotožnit tyto svaté ostatky se svátostinami svaté říše římské. V horním ochozu příležitostně konstrukce stojí církevní hierarchové, jimž přísluší právo ostatky ukazovat, a několik předních členů norimberské městské rady, kteří jim asistují. První patro ochozu obsazuje světská nobilita. Pod tribunou s hlavou obrácenou vzhůru upírají zrak k ostatkům neprivilegované vrstvy.

Při vědomí ideové návaznosti na novoměstské *ostensio* a převzetí základního organizačního rámce (termín, trh, odpustky) nemusela být nikterak nepravděpodobná ani norimberská inspirace staršími pražskými vzory. Tím se ovšem dotýkám širších témat spojených s komplexním pojmáním pražského ukazování ostatků, na které zde již není místo. Upozornění na opomíjená svědectví spojená s „věží ostatků“ a na oborovou „tíhu“ jejich interpretací je pouze jednou z malých sond k dosud stále nedostatečně probádanému tématu pražského ukazování ostatků v době předhusitské.

Redukce celistvého pohledu na dějiny kaple Božího Těla v době předhusitské na pouhé dvě menší sondy dospěla k následujícím závěrům. Spoluzasvěcení sv. Felixovi a Adauktovi má kořeny ve velkoměstském prostředí poloviny 14. století. K oblibě patronátu výrazně přispěl etymologický výklad jmen obou světců (felix = šťastný, adauctus = zbožný, tj. obdařený zbožím, majetky etc.). V sociální logice, potvrzené měšťanským původem fundátorů oltářů s identickým patronátem, je poté velmi pravděpodobné, že za volbou sv. Felixe a Adaukta jako patronů štěstí a bohatství stála měšťanská složka bratrstva, tj. především několik staroměstských patriciů. V rozvětveném systému nadpřirozených opor mohla identický myšlenkový svět reprezentovat také Fortuna, adorovaná jako záruka příznivého životního osudu a doložená ve znamení na staroměstském domu rodu Benešovských, z něhož pocházel jeden ze zakladatelů kaple.

26 Za podstatně méně pravděpodobnou variantu považují možnost, že by písemné prameny v souvislosti s *ostensio reliquiarum* zmiňovaly pouze věž vyrůstající z hmoty kaple, která by se pro svůj účel stala natolik dominantní, že by vlastní kapli plně zastínila.

27 Dřevořez je součástí tzv. Heiltumsbüchlein (Staatsarchiv Nürnberg, Reichsstadt Nürnberg, Hsch. 399a, f. 3r, 21 × 15,5 cm). Černobílé vyobrazení: SCHRAMM 1935, 10, tab. 636. Stručný popis přináší MACHILEK 1986, 66, 61 (barevné vyobrazení). Obšírný popis scény KÜHNE 2000, 2–7.

Při hledání odpovědi na otázku druhou – z jakého objektu se prezentovaly relikvie při pražské slavnosti ukazování ostatků (*ostensio reliquiarum*), jsem se pokoušel konfrontovat dvě odlišné historiografické představy opírající se o výklad papežské listiny z roku 1397. Historikové sklonku 19. století dávali přednost domněnce, že po vybudování kaple Božího Těla vznikl vedle ní – v návaznosti na starší dřevěnou věž z doby karlovské – nový věžovitý objekt, který po roce 1397 sloužil k ukazování relikvií. Poválečné dějepisce, zvláště jeho uměnovědná větev, se ovšem klonilo k názoru, že místem prezentace relikvií byla věž tvořící bezprostřední součást kaple, zachycená na vyobrazeních 16.–18. století. Rozborem pěti pramenů z let 1397–1418 se přiklání k interpretaci „otců zakladatelů“. Svému účelu sloužila tato solitérní kamenná věž pouhé dvacetiletí a poté, nejspíše do počátku 16. století, beze stop zanikla.

PŘÍLOHA:

Beneficia zasvěcená sv. Felixovi a Adauktovi do roku 1420

ČESKÉ BUDĚJOVICE, FARNÍ KOSTEL SV. MIKULÁŠE

Oltář je zmíněn jako nově založený v odpustkové listině Jindřicha, biskupa z Feltre a Belluna, z roku 1351 (KÖPL 1901, 55, č. 89). K oběma světcům přistupuje dalších 12 spolupatronů, v pozdějších confirmacích nových držitelů přicházejí pravidelněji sv. Erasmus a Dorota (LC II, 113 /1369/; LC VI, 116 /1404/). Na zakladatele lze usuzovat až z confirmace v roce 1359, kdy nového kaplana dosazují farář Bohuněk, krejčí Johlín a Pešek, řeč. Bohatý (Divitis), buď přímo zakladatelé nebo snad jejich potomci, resp. příbuzní (k oltáři více ADÁMEK 1995, 34–35). Oba měšťané náleželi k městske elitě: Johlín zasedal v radě v letech 1334–1350, Pešek působil jako radní v letech 1351–1364 (ADÁMEK 1995, 46, pozn. 12). Někdy před rokem 1404 přešla laická složka patronátu do rukou městske rady (LC VI, 116; LC VI, 229 /1407/; LC VII, 213 /1416/).

PRAHA-STARÉ MĚSTO, FARNÍ KOSTEL MATKY BOŽÍ PŘED TÝNEM

Oltář sv. Felixe a Adaukta a sv. Marty (v kryptě) vznikl nedlouho před 1360 (LC I, 114 /1360/; LC I/2, 39 /1364/; LE I, 100, č. 208 /1375/; PVAP, 101 /1380/; LC III, 133 /1380/; TADRA 1893b, 16, 26 /1380/; LC V, 37–38 /1390/; LC V, 132 /1392/; LC VI, 173 /1406/) na popud movitého staroměstského měšťana Mikuláše Planera a jeho ženy (TOMEK 1892a, 478). Po jejich smrti doplnili nadací potomci a dědici, kteří pravidelně dosazovali i oltářníka. Oltář byl původně založen na počest obou mučedníků a sv. Marty, nicméně převažovalo spíše mučednické zasvěcení. Nacházel se v kryptě původní svatyně, s postupující stavbou nového kostela byl přesunut do chóru nebo presbytáře pravé lodi nového kostela (TOMEK 1892a, 144; týž 1905, 226) a nově fundován (LC III, 133). Titulus obou světců se navíc objevuje ještě jako vedlejší zasvěcení (spolu se sv. Stanislavem, Alžbětou Durynskou a Hedvikou) u oltáře sv. Bartoloměje v nové věži, který založil roku 1402 pražský měšťan Heredeg(er) Flaczner z Norimberka (LE VI, 286–288, č. 149; LC VI, 67).

PRAHA-STARÉ MĚSTO, FARNÍ KOSTEL SV. LINHARTA

Oltář sv. Trojice a sv. Felixe a Adaukta, se zmiňuje v roce 1375 (LC III, 34) pod patronátem Františka (Frany) Koppolda, jeho bratra Tomáše (Templinus) a Františka (Frany) z Brna, staroměstských měšťanů (TOMEK 1866, 249, 251, 164–165, 167, držba domů). O Fránovi z Brna je také známo, že fundoval bekyňský dům v Templové ulici (TOMEK 1892a, 152). Jejich vzájemné vztahy se nepodařilo objasnit. Tomek uvádí oltář jako čtvrtý z dvanácti v kostele v bohaté čtvrti (TOMEK 1892a, 192; týž 1905, 219–220). Beneficium vzniklo zřejmě mnohem dříve, neboť k roku 1376 se zmiňuje, že oltáři sv. Felixe a Adaukta je již po mnoho let odváděn roční plat z mlýna naproti kostelu sv. Jana Na Rybníčku (TADRA 1893a, 155). Zmínky o jeho rektorech plynou do počátku 15. století (LC III, 152 /1383/, 176 /1386/, pouze jako oltář sv. Felixe a Adaukta; LC VI, 120 /1404 – uváděn ovšem jako oltář „s. Anne et Agnetis alias Felicis et Aucti“, nejspíše však půjde o původní oltář, neboť jako spolupatron je uveden Frána z Brna; LC VII, 1 /1410/, opět jako oltář sv. Felixe a Adaukta, po smrti Frány z Brna s patronátem Jakuba Benešovského, zmíněného již roku 1404 spolupatronem).

Oltářnické nadace v kostele si v budoucnu vyžádají speciální rozbor, neboť ve stopách Tomkových nelze vyloučit, že se v kostele dokonce nacházely dva oltáře podobného zasvěcení (první sv. Trojice a sv. Felixe a Adaukta a druhý speciálně ke cti těchto světců (TOMEK 1905, 219–220). Vizitační protokol (PVAP, 91, 92) zmiňuje samostatně jak oltář sv. Trojice, tak i oltář sv. Felixe a Adaukta (*Felicis et Aucti*). K tomuto oltáři se navíc od roku 1373 vázal roční plat 8 kop za sloužení tzv. první mše (missa prima, in aurora diei), který pobíral zvláštní benefičiální kaplan (LE II, 154). Právo dosazovat tohoto kaplana bylo v rukou zakladatele této mše – farní obce svatolinhartské osady (doklad též LC V, 168 /1391/). Pravděpodobnějším se však jeví spíše existence jednoho oltáře, k němuž se vázala dvě samostatná beneficia – oltářnické a kaplanské, obě v LC zachycené pod jedním patrociniem.

PRAHA-HRADČANY, KATEDRÁLA SV. VÍTA

Oltář vznikl před lety 1368–1373, kdy je poprvé zmiňován v soupisu oltářů a rent svatovítského chrámu (TOMEK 1872, 108; týž 1905, 164). Zajištěn byl 12 kopami grošů ve Štítarech u Městce Králové (TOMEK 1872, 115), dochována je dokonce rentovní listina (ERŠIL/PRAŽÁK 1956, 35, č. 83). O zakladatelích není nic známo, prameny dokládají k roku 1380 pouze oltářníka Jana Mabku, který rozhojnil oltářnické nadání (LC III, 139; TOMEK 1872, 119–120).

V biskupské katedrále vznikl již roku 1347 oltář sv. Chrisogona a sv. Anežky, který založil pražský měšťan Budek (TOMEK 1872, 104; týž 1905, 164). V nadační listině jsou mezi dalšími osmi spolupatrony uvedeni na prvním místě sv. Felix a Adaukt (ERŠIL/PRAŽÁK 1956, 67, č. 201).

RYCHNOV NAD KNĚŽNOU, FARNÍ KOSTEL

Oltář byl zřízen ve farním kostele v červenci roku 1388. Za jeho vznikem stojí Dětrich (Jetřich) z Rychnova a jeho žena Ofka, kteří ho podle obvyklé zádušní motivace nadali 8 kopami grošů (LE III, 295, č. 437; KURKA 1914, 568) s povinností čtyř mší týdně. Volba zasvěcení a výkon patronátního práva byly v rukou zakladatelského rodu (LC V, 72 /1391/; LC V, 172 /1393/; LC VI, 30 /1400/; LC VII, 110 /1414/). O vnímavosti Jetřicha pro náboženské inovace může svědčit i fakt, že na samém sklonku života († 1400) si jako jeden z mála českých šlechticů vyprosil pro patronátní farní kostel v Pěčině na rychnovském panství papežské odpustky (HRDINA 2010, 109).

ČÁSLAV, FARNÍ KOSTEL

Založení oltáře k počtě sv. Linharta vyznavače a mučedníků sv. Felixe a Adaukta (*Felicis et Aucti*) v roce 1390 lze chápat jako zádušní odkaz čáslavského měšťana Alberta, řeč. Bauerfeind. V testamentu nadal beneficium ročním platem 10 kop gr., s obvyklým závazkem čtyř týdenních mší a dvou zádušních mší za fundátora a jeho rodinu (LE IV, 354–355, č. 495; KURKA 1914, 138). Po jeho smrti (spolu)dosazoval kněze vykonavatel závěti Šimon Pule, rychtář v Čáslavi (LC VI, 14 /1399/; LC VII, 133 /1414/; LC VII, 198 /1416/).

KUTNÁ HORA, KOSTEL TĚLA KRISTOVA A SV. BARBORY

Oltář sv. Filipa a Jakuba a sv. Felixe a Adaukta byl erigován na beneficium roku 1400 (LE VI, 143–146, č. 79). Fundační kapitál, známý z listiny z roku 1393, tvořil odkaz 10 kop gr. kutnohorského měšťana Jílka Schneidera, o němž nic bližšího nevíme (VANĚK 2011, 107–108; MUDRA 2012, 221, 230). V roce 1400 vykovávali patronátní právo přední kutnohorští měšťané Jakeš Písek a Jakub Krug. Do roku 1420 je v kostele Těla Kristova a sv. Barbory doloženo na 19 oltářů.

ZBRASLAVICE (OKR. KUTNÁ HORA)

Městečko s farním kostelem sv. Vavřince se sdíleným patronátním právem Kolovratů a drobných držitelů horní části lokality (SEDLÁČEK 1909, 1012). V kostele vzniklo do roku 1414 šest benefičiálních oltářů, což je v porovnání s podobnými sídelními jednotkami výrazný nadprůměr (KURKA 1914, 201–202). Kaplanství s oltářem sv. Felixe a Adaukta založil roku 1404 Mikuláš z Kolovrat na Zbraslavicích a Zruči jako zádušní fundaci na paměť své manželky Anny a předků (SEDLÁČEK 1900, 217–218, s profilem zakladatele). Téhož roku bylo zapsáno do erekčních knih a povýšeno na církevní beneficium (LE VI, 402–404, č. 210). K základním liturgickým povinnostem kněze (čtyři mše týdně) náleželo i vysluhování 30 tzv. řehořských mší. Při úvaze o volbě patrocina lze pouze spekulovat o možném ovlivnění shodným zasvěcením jedním z oltářů farního kostela v Čáslavi a kostela Těla Kristova a sv. Barbory v Kutné Hoře.

PRAHA, STARÉ MĚSTO PRAŽSKÉ, FARNÍ KOSTEL SV. MICHALA

Oltář sv. Erasma, Felixe a Adaukta byl založen jako poslední z 9 či 10 známých beneficií předního staroměstského kostela v první polovině roku 1407 (LE VII, 343–346, č. 136; TOMEK 1892a, 168; 1905, 231). Jeho fundátory byli movití Jan (Henslín) Meisner, jeho žena Anna, a Mikuláš Ortlín, měšťané Starého Města pražského. Oltář vznikl jako testamentární nadace s povinností čtyř týdenních mší. Meisner vlastnil velký dům za kostelem v Michalské ulici (TOMEK 1892a, 169, č. 436; týž 1866, 35). Spolu s Mikulášem Ortlínem prezentovali k oltáři také prvního kněze Petra z Příkaz, faráře v moravských Pěnčicích (LC VI, 212). Při další směně duchovního jsou již oba světci uvedeni před Erasmem (LC VII, 67 /1411/), nikoli však stabilně (LC VII, 241–242 /1417/).

PRAMENY A LITERATURA

- ADÁMEK 1995 — Jan ADÁMEK: Oltářnická benefícia v Českých Budějovicích v předhusitské době. Jihočeský sborník historický 64, 1995, 34–73.
- AMORE/CELLETTI 1991 — Agostino AMORE / Maria Chiara CELLETTI: Felice et Adauto. In: *Bibliotheca sanctorum* 5, Roma 1991³, sl. 582–585.
- BARTLOVÁ 2001 — Milena BARTLOVÁ: Poctivé obrazy. Deskové malířství v Čechách a na Moravě 1400–1460. Praha 2001.
- BARTLOVÁ 2013 — Milena BARTLOVÁ: Takové české řešení zapeklité situace. In: *Artalk.cz* <http://www.artalk.cz/2013/08/01/in_margine-nejen-o-ostatcich/> (1. 8. 2013).
- BARTOŠ 1947 — František Michálek BARTOŠ: Čechy v době Husově. 1378–1415. Praha 1947.
- BAŤKOVÁ 1998 — Růžena BAŤKOVÁ ET AL.: Umělecké památky Prahy – Nové Město, Vyšehrad. Praha 1998.
- BAUCH 2010 — Martin BAUCH: Der Kaiser und die Stadtpatrone: Karl IV. und die Schutzheiligen der Städte im Reich. In: *Städtische Kulte im Mittelalter*. S. Ehrich / J. Oberste (eds.), Regensburg 2010, 169–188.
- BAUCH 2013 — Martin BAUCH: Einbinden – belohnen – stärken. Über das echte und vermeintliche Reliquien-schenkungen Kaiser Karls IV. In: *Soziale Bindungen und gesellschaftliche Strukturen im späten Mittelalter (14.–16. Jahrhundert)*. E. Schlottheuber / H. Seibert (eds.), Göttingen 2013, 79–111.
- BEČKOVÁ 1998 — Kateřina BEČKOVÁ: Zmizelá Praha – Nové Město. Praha 1998.
- BENEŠOVSKÁ 2007 — Klára BENEŠOVSKÁ: Drobná poznámka k původnímu významu točenice. In: *Žena ve člunu*. Sborník Hany J. Hlaváčkové. K. Horníčková / M. Šroněk (eds.), Praha 2007, 371–381.
- BENEŠOVSKÁ/OPAČIČ 2011 — Klára BENEŠOVSKÁ / Zoë OPAČIČ: Wenceslas IV and the Chapel of Corpus Christi in the New Town of Prague. In: *Architecture, Liturgy and Identity. Liber amicorum Paul Crossley*. Z. Opačić / A. Timmermann (eds.), Turnhout 2011, 157–175.
- BERNERS 2004 — Annerose BERNERS: St. Aposteln in Köln. Untersuchungen zur Geschichte eines mittelalterlichen Kollegiatstifts bis ins 15. Jahrhundert. Rukopis disertační práce, Bonn 2004. Uloženo: Knihovny s právem povinného výtisku na území NSR.
- BLUMENBERG 1654 — Wenceslaus Coelestinus a BLUMENBERG: Devota ac debita veneratio ad sanctos patronos in sacra metropolitana ecclesia Pragensi. In: *Editiones archivii et bibliothecae S. F. Metropolitanani capituli Pragensis*, T. XXIV. A. Podlaha (ed.), Praha 1931.
- BOCK 1858 — Franz BOCK: Das heilige Köln. Beschreibung der mittelalterlichen Kunstschatze in seinen Kirchen und Sakristeien. Leipzig 1858.
- BOHÁČ 1968 — Zdeněk BOHÁČ: K otázce využití zasvěcení kostelů v oboru historické geografie. *Československý časopis historický* 16, 1968, 571–584.
- BOHÁČ 2001 — Zdeněk BOHÁČ: Topografický slovník k církevním dějinám předhusitských Čech. Pražský archidiakonát. Praha 2001.
- BRANDL 1876 — Vincenc BRANDL: *Glossarium illustrans bohemo-moraviae historiae fontes*. Brno 1876.
- BRINK 2011 — Claudia BRINK: Fortuna. In: *Handbuch der politischen Ikonographie*, Bd 1: Abdankung bis Huldigung. U. Fleckner / M. Warnke / H. Ziegler (eds.), München 2011, 353–359.
- CDM IX 1875 — *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, Bd. 9. Vincenc Brandl (ed.), Brünn 1875.
- CIM I 1886 — *Codex iuris municipalis Regni Bohemiae*, díl 1. Jaromír Čelakovský (ed.), Praha 1886.
- CROSLEY/OPAČIČ 2007 — Paul CROSLEY / Zoë OPAČIČ: Praha – Koruna českého království. In: *Karel IV. Císař z Boží milosti. Kultura a umění za vlády Lucemburků*. J. Fajt / B. Drake Boehm (eds.), Praha 2006, 197–217.
- ČORNEJ 1992 — Petr ČORNEJ: Lipanská křižovatka. Příčiny, průběh a historický význam jedné bitvy. Praha 1992.
- ČORNEJ 2010 — Petr ČORNEJ: 30. 7. 1419. První pražská defenestrace. Praha 2010.
- DELEHAYE 1897 — Hippolytus DELEHAYE: Les Saints du cimetière de Commodille. *Analecta Bollandiana* 16, 1897, 17–43.
- DIE PARLER III 1978 — Die Parler und der Schöne Stil 1350–1400. Europäische Kunst unter den Luxemburgern, Bd. 3. A. Legner (ed.), Köln 1978.
- EKERT 1884a – František EKERT: Posvátná místa královského hlavního města Prahy. Díl II. Praha 1884, 481–487.

- EMLER 1884 – Josef EMLER (ed.): *Fontes rerum Bohemicarum*. Tom IV. Kronika Beneše z Weitmile. Praha 1884.
- ERBEN 1852 – Karel Jaromír ERBEN (ed.): *Tomáše Štítného Knižky šestery o obecných věcech křesťanských*. Praha 1852.
- ERŠIL/PRAŽÁK 1956 – Jaroslav ERŠIL / Jiří PRAŽÁK: *Archiv pražské metropolitní kapituly: I. Katalog listin a listů z doby předhusitské*. Praha 1956.
- FISKA 2013 – Patrick FISKA: *Das älteste Reliquienverzeichnis von St. Stephan in Wien*. *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 121, 2013/2, 325–351.
- FIŠER 1996 – František FIŠER: *Vzájemné vztahy tří karlštejnských kaplí. Kostelní Vydří 1996*.
- GRAESSE 1890 – Theodor GRAESSE (ed.): *Jacobi a Voragine Legenda aurea vulgo Historia Lombardica*. Wrocław 1890³.
- GRAUS 1957 – František GRAUS: *Dějiny venkovského lidu v době předhusitské. 2. díl, Dějiny venkovského lidu od poloviny 13. stol. do roku 1419*. Praha 1957.
- GRAUS 1979 – František GRAUS: *Prag als Mitte Böhmens 1346–1421*. In: *Zentralität als Problem der mittelalterlichen Stadtgeschichtsforschung*. E. Meynen (ed.), Köln-Wien 1979, 22–47.
- GRUBMÜLLER 1975 – Klaus GRUBMÜLLER: *Etymologie als Schlüssel zur Welt? Bemerkungen zur Sprachtheorie des Mittelalters*. In: *Verbum et signum. Friedrich Ohly zum 60. Geburtstag*. H. Fromm / W. Harms / U. Ruberg (eds.), Bd. 1, München 1975, 209–230.
- HÁJEK z LIBOČAN 1541 – Václav HÁJEK z LIBOČAN: *Kronyka česká*. Praha 1541 (přetisk 1819).
- HAUBRICH 1975 – Wolfgang HAUBRICH: *Veriloquium nominis. Zur Namenexegese im frühen Mittelalter, nebst einer Hypothese über die Identität des ‚Heliand‘-Autors*. In: *Verbum et signum. Friedrich Ohly zum 60. Geburtstag*. H. Fromm / W. Harms / U. Ruberg (eds.), Bd. 1, München 1975, 231–266.
- HÖFLER 1865 – Konstantin HÖFLER: *Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen*. Bd. 2. (= *Fontes Rerum Austriacarum I/6*), Wien 1865.
- HOMOLKA 1974 – Jaromír HOMOLKA: *Studie k počátkům umění krásného slohu v Čechách. K problematice společenské funkce výtvarného umění v předhusitských Čechách*. Praha 1974.
- HOMOLKOVÁ 2006 – Milada HOMOLKOVÁ: *Latinské osobní jméno Adauctus a jeho české paralely*. *Acta onomastica* 47, 2006, 233–238.
- HORČIČKA 1899 – Adalbert HORČIČKA: *Eine Handschrift des Klosters Ostrov aus dem Jahre 1403*. *Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 37, 1899, 308–324.
- HRDINA 2010 – Jan HRDINA: *Papežské odpustkové listiny ve střední Evropě za pontifikátu Bonifáce IX. (1389–1404). Komparativní studium*. Rukopis disertační práce, Praha 2010. Uloženo: Katedra PVHAS FFUK v Praze.
- HRDINA 2013 – Jan HRDINA: *Svatohavelský kult ve středověkých Čechách. Zpráva o stavu výzkumu*. In: *Havelské město pražské ve středověku*. M. Musílek (ed.), Praha 2013, 100–135.
- HRDINA/MUDRA/PERETT – Jan Hrdina / Aleš Mudra / Marcela Perett: *Re-use and Reinvent: The Function of Processions in Late Medieval and Early Modern Bohemia (v tisku)*.
- JOKEŠ 2013 – Petr JOKEŠ: *Soupis patrocinií na Jižní Moravě*. *Časopis Matice moravské* 132, 2013, 113–149.
- KALINA/KOŤÁTKO 2004 – Pavel KALINA / Jiří KOŤÁTKO: *Praha 1310–1419. Kapitoly o vrcholné gotice*. Praha 2004.
- KÓPL 1901 – Karl KÓPL: *Urkundenbuch der Stadt Budweis in Böhmen*. 1. Bd. (1251–1391). Praha 1901.
- KOTRBA 1970 – Viktor KOTRBA: *Architektura*. In: *České umění gotické 1350–1420*. J. Pešina / J. Homolka (eds.), Praha 1970.
- KOTRBA 1975 – Viktor KOTRBA: *Nové Město pražské – „Karlstadt“ v universální koncepci císaře Karla IV. In: Z tradic slovanské kultury v Čechách. Sázava a Emauz v dějinách české kultury*. J. Petr / S. Šabouk (eds.), Praha 1975, 53–62.
- KROFTA 1902 – Kamil KROFTA: *Nové zprávy o někdejším kostele Božího Těla*. *Method* 28, 1902, 108–109.
- KUBINOVÁ 2006 – Kateřina KUBINOVÁ: *Imitatio Romae. Karel IV. a Řím*. Praha 2006.
- KÜHNE 2000 – Hartmut KÜHNE: *Ostensio reliquiarum. Untersuchungen über Entstehung, Ausbreitung, Gestalt und Funktion der Heiltumsweisungen im römisch-deutschen Regnum*. Berlin-New York 2000.
- KURKA 1914 – Josef KURKA: *Archiadiakonáty Kouřimský, Boleslavský, Hradecký a diecese Litomyšlská. (Místopis církevní do r. 1421)*. Praha 1914.
- KUTHAN 2004 – Jiří KUTHAN: *K vízi posvátné Prahy císaře Karla IV.* *Časopis Národního muzea – řada historická* 173, 2004, 21–50.
- LABUDA 1988 – Gerard LABUDA 1988: *Studia na początkami państwa polskiego*. Tom 2. Poznań 1988.
- LC – *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidiecesim I–X*. F. A. Tingl / J. Emler (edd.), Praha 1865–1889.
- LE – *Libri erectionum archidiecesis Pragensis saeculo XIV. et XV.*, K. Borový / A. Podlaha / J. Pelikán / H. Pátková (edd.), Praha 1875–2002.
- LEGNER 2003 – Anton LEGNER: *Kölner Heilige und Heiligtümer*. Köln 2003.
- LÍBAL 1948 – Dobroslav LÍBAL: *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*. Praha 1948.
- LMALB 1977 – *Latinitatis Medii Aevi Lexicon Bohemorum*. *Slovník středověké latiny v českých zemích*, díl 1. Praha 1977.

- LMALB 1987 — *Latinitatis Medii Aevi Lexicon Bohemorum*. Slovník středověké latiny v českých zemích, díl 10. Praha 1987.
- LMALB 2002 — *Latinitatis Medii Aevi Lexicon Bohemorum*. Slovník středověké latiny v českých zemích, díl 18. Praha 2002.
- LORENC — Vilém LORENC 1973: *Nové Město pražské*. Praha 1973.
- LThK — *Lexikon für Theologie und Kirche*. Bd. 3. Freiburg in Breisgau 1995³.
- MACHILEK 1986 — Franz MACHILEK: *Die Heiltumsweisung*. In: Nürnberg – Kaiser und Reich. Ausstellung des Staatsarchivs Nürnberg. Nürnberg 1986, 57–70.
- MARTYROLOGIUM 1676 — *Martyrologium aneb Passionál svatě Římské církve*. 2. vyd., Litomyšl 1676.
- MAŘÍKOVÁ 2007 — Martina MAŘÍKOVÁ: *Registrum acceptorum et divisionum capituli metropolitani Pragensis 1396–1418 a hospodářství pražské metropolitní kapituly na přelomu 14. a 15. století*. Sborník archivních prací 57, 2007/1, 237–445.
- MENCL 1948 — Václav MENCL: *Česká architektura doby lucemburské*. Praha 1948.
- MUCP 1834 — *Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis II (= Codex diplomaticus Universitatis ejusdem)*. Praha 1834.
- MUDRA 2011 — Aleš MUDRA: *Ecce panis angelorum. Výtvarné umění pozdního středověku v kontextu eucharistické devoce v Kutné Hoře*. České Budějovice-Praha 2012.
- MVB V — *Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia*, díl V/1, 2. K. Krofta (ed.), Praha 1903–1905.
- NDB 2001 — *Neue deutsche Biographie*. Bd. 20. Berlin 2001, 440–441 (online).
- NEJEDLÝ 2003 — Martin NEJEDLÝ: *Fortuny kolo vrtkavé. Láska, moc a společnost ve středověku*. Praha 2003.
- NEUWIRTH 1893 — Josef NEUWIRTH: *Geschichte der bildenden Kunst in Böhmen vom Tode Wenzels III. bis zu den Hussitenkriegen*. Prag 1893.
- NOVOTNÝ 1919 — Václav NOVOTNÝ: *M. Jan Hus. Život a učení. Díl 1: život a dílo, část 1*. Praha 1919.
- NOVOTNÝ 1921 — Václav NOVOTNÝ: *M. Jan Hus. Život a učení. Díl 1: život a dílo, část 2*. Praha 1921.
- OGESESSER 1779 — Joseph OGESESSER: *Beschreibung der Metropolitankirche zu St. Stephan in Wien*. Wien 1779.
- OPAČIČ 2007 — Zoë OPAČIČ: *Emauzský klášter a Nové Město pražské. Slovanská tradice, císařská ideologie a veřejný rituál v Praze 14. století*. In: *Emauzy. Benediktinský klášter Na Slovanech v srdci Prahy*. K. Beňušová / K. Kubínová (eds.), Praha 2007, 32–60.
- OTAVSKÝ 2010 — Karel OTAVSKÝ: *Der Prager Domschatz unter Karl IV. im Lichte der Quellen. Ein Sonderfall unter spätmittelalterlichen Kirchenschätzen*. In: „...das Heilige sichtbar machen“. Domschätze in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft. U. Wendland (ed.), Regensburg 2010, 181–236.
- PALACKÝ 1847 — Franz PALACKÝ (ed.): *Über Formelbücher zunächst im Bezug auf böhmische Geschichte*. 2. Lieferung. Praha 1847.
- PANGERL 1865 — Mathias PANGERL (ed.): *Urkundenbuch des Cistercienserstiftes B. Mariae V. zu Hohenfurt in Böhmen*. (= *Fontes rerum Austriacarum* 23), Wien 1865.
- PÁTKOVÁ 2000 — Hana PÁTKOVÁ: *Bratrství ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*. Praha 2000.
- PÁTKOVÁ 2009 — Hana PÁTKOVÁ: *The Cult of Saint Michael in medieval Bohemia. Quaestiones Medii Aevi Novae* 14, 2009 (= *Cultus sanctorum. Cults, Saints, Patronage, Hagiography*), 109–122.
- PAVELEC 1996 — Petr PAVELEC, *Nové poznatky o klášterním kostele Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích*. *Zprávy památkové péče* 56, 1996, 296–305.
- PEŠINA Z ČECHORODU 1673 — Tomáš PEŠINA Z ČECHORODU: *Phosphorus septicornis, stella alias matutina...*, Praha 1673.
- PODLAHA 1923 — Antonín PODLAHA: *Catalogus codicum manu scriptorum qui in archivio capituli metropolitani Pragensis asservantur*. Praha 1923.
- PODLAHA/ŠITTLER 1903 — Antonín PODLAHA / Eduard ŠITTLER: *Chrámový poklad u sv. Víta. Jeho dějiny a popis*. Praha 1903.
- PODLISKA 2013 — Jaroslav PODLIŠKA: *Příspěvek archeologie k poznání podoby kaple Božího Těla na Karlově náměstí v Praze*. *Staletá Praha* (toto číslo) 29, 2013/2, 2–20.
- POCHE ET AL. 1983 — Emanuel POCHE: *Praha středověká / Čtvero knih o Praze/*. Praha 1983.
- POLC 1980 — Jaroslav V. POLC: *Vášeň Karla IV. po ostatcích svatých*. In: *Otec vlasti. 1316–1378*. J. V. Polc (ed.). Roma 1980, 55–79.
- POLC 1993 — Jaroslav V. POLC: *Svatý Jan Nepomucký*. Praha 1993.
- POLÍVKA 1983 — Miloslav POLÍVKA: *K šíření husitství v Praze. Bratrstvo a kaple Božího Těla na Novém Městě pražském v předhusitské době*. *Folia historica Bohemica* 5, 1983, 95–118.
- POTWIN 1878 — Charles POTWIN (ed.): *Oeuvres de Ghillebert de Lannoy, voyageur, diplomate et moraliste*. Louvain 1878.
- PVAP — *Protocollum visitationis archidiaconatus Pragensis annis 1379–1382 per Paulum de Janowicz archidiaconum Pragensem, factae*. I. Hlaváček / Z. Hledíková (edd.), Praha 1973.
- RAJMAN 2002 — Jerzy RAJMAN: *Średniowieczne patrocinia krakowskie*. Kraków 2002.
- RBM V/4 — *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars V (1346–1355), fasciculus 4 (1352–1355)*. J. Zachová (ed.), Dolní Břežany 2004.

- RUTH 1904 — František RUTH: Kronika královské Prahy a obcí sousedních. Díl 2. Praha 1904.
- SEDLÁČEK 1900 — August SEDLÁČEK: Hrad, zámky a tvrze království Českého. Díl 12: Čáslavsko. Praha 1900.
- SEDLÁČEK 1909 — August SEDLÁČEK: Místopisný slovník historický Království českého. Praha 1909 (přetisk 1998).
- SCHMID 2011 — Wolfgang SCHMID: Reliquienjagd am Oberrhein. Karl IV. erwirbt Heiltum für den Prager Dom. Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins 159, 2011, 131–209.
- SCHNELBÖGL 1962 — Julia SCHNELBÖGL: Die Reichsreliquien in Nürnberg 1424–1523. Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg 51, 1962, 78–159.
- SCHRAMM 1935 — Albert SCHRAMM: Der Bilderschmuck der Frühdrucke. Bd. 18. (Nürnberger Drucker), Leipzig 1935.
- SOUKUP 1903 — Jan SOUKUP: Staročeské výroční obyčeje, slavnosti, pověry, čáry a zábavy prostonárodní ve spisích Tomáše ze Štítného. In: Výroční zpráva c. k. české reálky v Plzni na školní rok 1902–1903. Plzeň 1903.
- STRACKE 1992 — Gottfried STRACKE: Köln. St. Aposteln. Köln 1992.
- STUDNIČKOVÁ 2007 — Milada STUDNIČKOVÁ: Drehknoten und Drachen. Die Orden Wenzels IV. und Sigismunds von Luxemburg und die Polysemantik ihrer Zeichen. In: Kunst als Herrschaftsinstrument. Böhmen und das Heilige Römische Reich unter den Luxemburgern im europäischen Kontext. J. Fajt / A. Langer (eds.), München 2007, 377–387.
- SVÁTEK 2007 — Jaroslav SVÁTEK: „Do té země jsem přijel, ale zase ji rychle opustil...“. Návštěva burgundského cestovatele Guilleberta de Lannoy v husitských Čechách. Mediaevalia historica Bohemica 11, 2007, 195–210.
- SVÁTEK/NEJEDLÝ/MARIN/SOUKUP 2009 — Jaroslav SVÁTEK / Martin NEJEDLÝ / Olivier MARIN / Pavel SOUKUP: Guillebert de Lannoy. Cesty a poselstva. Praha 2009.
- TADRA 1893a — Ferdinand TADRA (ed.): Soudní akta konzistoře pražské (Acta judiciaria consistorii pragensis), 1. sv., Praha 1893.
- TADRA 1893b — Ferdinand TADRA (ed.): Soudní akta konzistoře pražské (Acta judiciaria consistorii pragensis), 2. sv., Praha 1893.
- TOMEK 1866 — Václav Vladivoj TOMEK: Základy starého místopisu pražského, oddíl I., Staré město Pražské. Praha 1866.
- TOMEK 1870 — Václav Vladivoj TOMEK: Základy starého místopisu pražského, oddíl II., Nové město Pražské. Praha 1870.
- TOMEK 1872 — Václav Vladivoj TOMEK: Základy starého místopisu pražského, oddíl III–V., Malá strana. Hrad pražský a Hradčany. Vyšehrad. Praha 1872.
- TOMEK 1892a — Václav Vladivoj TOMEK: Dějepis města Prahy II. Praha 1892².
- TOMEK 1892b — Václav Vladivoj TOMEK: Mapy staré Prahy k letům 1200, 1348 a 1419. Praha 1892.
- TOMEK 1893 — Václav Vladivoj TOMEK: Dějepis města Prahy III. Praha 1893².
- TOMEK 1905 — Václav Vladivoj TOMEK: Dějepis města Prahy V. Praha 1905².
- VANĚK 2011 — Vojtěch VANĚK: Oltářní fundace kutnohorských měšťanů v předhusitské době. Rukopis disertační práce, Praha 2011. Uloženo: Katedra PVHAS FFUK v Praze.
- VELÍMSKÝ 1999 — Tomáš VELÍMSKÝ: Mikulášské zasvěcení kostelů a počátky trhových sídlišť a měst v Čechách. Mediaevalia historica Bohemica 6, 1999, 7–64.
- VIDMANOVÁ 1984 — Anežka VIDMANOVÁ: Legenda aurea a Čechy. In: Jakub de Voragine, Legenda aurea. Praha 1984, 11–65.
- VIDMANOVÁ 1998 — Anežka VIDMANOVÁ: Spletitá cesta Zlaté legendy do české literatury. In: Jakub de Voragine, Legenda aurea. Praha 1998, 9–36.
- WALCZAK 2005 — Marek WALCZAK: Dlaczego król Kazimierz Wielki zachował od zniszczenia wawelską rotundę najświętszej Marii panny? In: Lapidés viventes. Zaginiony Kraków wieków średnich. Kraków 2005.
- WEIDENBACH 1855 — Anton Joseph WEIDENBACH: Calendarium Historico-Christianum medii et novi aevi. Regensburg 1855.
- WILLIAMS-KRAPP 2009 — Werner WILLIAMS-KRAPP: Die deutschen Übersetzungen der ›Legenda aurea‹ des Jacobus de Voragine. Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur 101, 2009/2, 252–276.

SUMMARY

This article addresses two aspects of the history of the chapel of *Corpus Christi*, which until 1791 stood in the middle of the Charles Square in Prague's New Town. The chapel was founded between 1382 and 1393 by the confraternity in the sign of the of Circle and Hammer and put under the patronage of Body and Blood of the Lord, Blessed Virgin Mary and Sts. Felix and Adauctus. The author queries why the chapel was consecrated to Sts. Felix and Adauctus, whose cult did not proliferate in Bohemia and in Central Europe until mid-14th century.

In the Empire, the relics of these Roman catacomb martyrs were venerated in the Benedictine nunnery monastery in Erstein in Alsace (starting in 850) and in the collegiate church of the Holy Apostles in Cologne (starting in 1024). We have only fragmentary information about the fate of the relics, but parts of both relics

were probably acquired from Erstein in 1353 by the Roman and Czech king Charles IV and were documented at Karlštejn Castle 1515. In Bohemia, the impact of the cult can be traced through the patronage of chapels and altars, recorded in the episcopal registers of benefice foundations (*Libri erectionum*). In the Prague archbishopric, eleven new chapels and altars that contained a foundation for Sts. Felix and Adautus were founded between 1351–1407 (see the register of benefices in the article's appendix.)

Drawing on these registers as well as on literary and iconographic evidence about the cult of both saints, the author concludes that Sts. Felix and Adautus (in Old Czech Sts. *Sčastný* /Happy/ and *Sbožný* /Rich, Powerful/) were venerated as the patron saints of happiness and wealth, especially by the burgher elite in Prague and in some royal towns (České Budějovice, Čáslav, Kutná Hora, Olomouc).

It is, therefore, likely that the saints were selected for the foundation of the *Corpus Christi* chapel by several patricians from the Old Town, members of the confraternity of Circle and Hammer. Their preference for Sts. Felix and Adautus – as a complement to a *Corpus Christi* cult, which was at the time very popular in Bohemia – is a window into the religious world of the urban elite. This world could accommodate not only a special patronage ensuring worldly pleasures but also an adoration of Fortuna as an assurance of favorable life fortunes (wealth, power, happiness). Both the courtly milieu and the burghers from Prague's Old Town were no strangers to capricious fortune. It was no accident that the building in Old Town Square (No. 502) with the house sign featuring fortuna belonged to the family of Benešovský (since 1363), whence came also Hána Benešovský, the co-founder of the chapel of *Corpus Christi*.

The second analysis seeks to uncover the location, from which the relics were displayed during feasts of *ostensio reliquiarum*, which took place in Prague since the mid-1350s until 1420.

The founders of critical art history, history and church historiography of the later 19th century, faithful to the wording of the papal document from 1397 (MUCP 1834, 342–345, Nr. 38) distinguished between the newly-built chapel of *Corpus Christi* and a new stand-alone tower, which was established instead of the original wooden construction (first mentioned in 1372) for the purpose of relic display. However, the prevailing opinion in the relevant literature in art history from 1970s was that the relics were displayed from the (balcony of the) tower, which was a part of the chapel of *Corpus Christi*. Based on historiography from the end of the 19th century, the author concludes, having analyzed four sources from 1397, 1408, 1414, 1418, that the relics were displayed from a special structure (*turre reliquiarum*), a tower, first made from wood and later, after 1397, from stone, which was adjacent to the chapel of *Corpus Christi*. This structure disappeared without a trace at the beginning of the 16th century at the latest, after it lost the purpose for which it had originally been intended.

Fig. 1. Michael Petrie 1562: PRAGA BOHEMIAE METROPOLIS ACCVRATISSIME EXPRESSA. 1.5.6.2. – cut: view of the Charles Square and the surrounding area, the circle denotes *Corpus Christi* Chapel. Panoramic view of Prague by Michael Peterle (?) – so-called Wrocław's Prospectus. The original published by Jan Kozel and Michael Peterle, printed by Jan Kozel. (Color Photolithography/ published by the Prague commune and printed by Unie 1904; stored in Prague City Archives, Collection of Prints, sign. G 1.

Fig. 2. Herget's Plan of Prague, shortly before 1791 – cut: view of the Charles Square with location and groundplan of *Corpus Christi* Chapel. Franz Leonard Herget / Karl Lutz / Johannes Oppelt, Grundris der Kay. König. Hauptstadt Prag im Königreich Böhmen unter ... Leopold des Ilten. (stored in Prague City Archives, Collection of Maps and Plans, sign. MAP P 1 B/1).

Fig. 3. J. D. Huber 1769: Ortographic plan of Prague in cavalier perspective – cut: view of the northern side of the Charles Square with the *Corpus Christi* Chapel. Josef Daniel Huber, Wahre Laage Der Königlichen Haupt und Residentz statt Prag, 1769, ink drawing (original: Wien, Österreichische Nationalbibliothek; copy: Prague City Archives, Collection of Photographs, sign. X 18318).

Fig. 4. Peter Vischer (?), Nürnberg 1487: woodcut depicting a wooden balcony, used for annual displays of the Passion relics and imperial insignia in Nürnberg after 1424. The woodcut is a part of the so-called Heiltumsbüchlein (stored in Staatsarchiv Nürnberg). Adapted from SCHRAMM 1935, Nr. 636, Tab. 92.

English by Marcela K. Perett

Studie vznikla za podpory grantu GAČR č. 13-32696S „Vizuální kultura v kontextu eucharistické devoce v Českých zemích pozdního středověku“.

Mgr. Jan HRDINA, Ph. D.
Archiv hlavního města Prahy
Pohnertova 1119/9, 182 00 Praha 8
pileus@seznam.cz